

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Türkiye Milli Komisyonu

TÜRKİYE'NİN DÜNYA MİRAS ALANLARI

Koruma ve Yönetimde
GÜNCEL DURUM

Türkiye'nin Dünya Miras Alanları

*Koruma ve Yönetimde
Güncel Durum*

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi

Doç.Dr. Neriman Şahin GÜÇHAN
Mimarlık Bölümü ODTÜ

ANKARA- 2009

Bu yayın UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi tarafından hazırlanan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce teknik olarak desteklenen ve Doç. Dr. Mehmet SOMUNCU'nun koordinatörlüğünde arazi çalışmaları yürütülen "Türkiye'nin Dünya Miras Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması" konulu proje ile projenin arazi çalışmaları sonunda Dünya Miras Alanları ile ilgili tarafların katılımı ile gerçekleştirilen çalıştay sonunda elde edilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Bu yayın Ayşe BAYVAS tarafından redakte edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	xvii
Önsöz.....	xviii
Başlarken.....	xx
Teşekkür.....	xxi
Şekiller Dizini.....	xxviii
Çizelgeler Dizini.....	xxx
Fotoğraflar Dizini.....	xxxiii

BÖLÜM-I: Truva Arkeolojik Yerleşmesi

1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	2
2.	Araştırma Yöntemi.....	2
3.	Coğrafi Konum.....	2
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	4
5.	Dünya Miras Alanının Özellikleri.....	7
5.1	Tarihçe.....	8
5.2	Varlığın Tanımı.....	9
5.3	Varlığın Değeri ve Önemi.....	17
5.4	Bilimsel Çalışmalar.....	18
6.	Dünya Miras Alanının Korunmasında Mevcut Durum.....	21
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	21
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	21
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	23
6.1.3	Yönetim Planı.....	23
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	23
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	25
6.1.5.1	Bilgi.....	25
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	28
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	28
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	28
6.1.8	İzleme.....	28
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	28
6.2.1	İdari Sorunlar.....	28
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	28
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	29
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	29
6.2.1.4	Güvenlik.....	30
6.2.1.5	Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar.....	30
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	31
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	31
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	31
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	32
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	32
6.2.2.2	Sit Alanındaki Arazi Mülkiyet Yapısına İlişkin Sorunlar.....	32
7.	Çalıştay.....	33
7.1	Çalışma Grubu.....	33
7.2	Truva Arkeolojik Yerleşmesi Çalıştay Raporu.....	33
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	33

7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	33
7.2.1.2	Yönetim Yapısı.....	33
7.2.1.3	Yönetim Planı.....	34
7.2.1.4	Finansal Kaynaklar.....	34
7.2.1.5	Ziyaretçi Yönetimi.....	34
7.2.1.6	Bilgilendirme.....	34
7.2.1.7	Kadro Sorunu.....	35
7.2.1.8	Arkeolojik Buluntuların Korunması.....	35
7.2.1.9	İzleme.....	35
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	35
7.2.2.1	Güvenlik.....	35
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	35
7.2.2.3	Toplumsal Farkındalık.....	35
7.2.2.4	Müze-Ören Yeri İlişkisi.....	36
7.2.2.5	Sit İçindeki Alan Sorunları.....	36
7.2.2.6	Bilimsel Çalışmalar.....	36
7.2.3	Sonuçlar.....	36
BÖLÜM-II: Hattuşaş, Hitit Başkenti		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	40
2.	Araştırma Yöntemi.....	40
3.	Coğrafi Konum.....	41
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	43
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	45
5.1	Tarihçe.....	45
5.2	Varlığın Tanımı.....	46
5.3	Bilimsel Çalışmalar.....	48
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	48
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	49
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	49
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	49
6.1.3	Yönetim Planı.....	49
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	49
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	52
6.1.5.1	Bilgi.....	52
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	55
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	56
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	57
6.1.8	İzleme.....	58
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	58
6.2.1	İdari Sorunlar.....	58
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	58
6.2.1.2	Müze ile İlgili Sorunlar.....	59
6.2.1.3	Güvenlik.....	59
6.2.1.4	Yol.....	61
6.2.1.5	Madencilik Faaliyetleri.....	62
6.2.1.6	Hayvan Otlatılması.....	62
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	62

6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	62
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	63
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	63
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	64
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yeri Sorunları.....	64
6.2.2.3	Ziyaretçilerin Hediye Eşya Satıcıları Tarafından Rahatsız Edilmesi.....	64
6.2.2.4	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	65
7.	Çalıştay.....	66
7.1	Çalışma Grubu.....	66
7.2	Hattuşaş: Hitit Başkenti Çalıştay Raporu.....	66
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	66
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	66
7.2.1.2	Yönetim Yapısı.....	66
7.2.1.3	Yönetim Planı.....	67
7.2.1.4	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	67
7.2.1.5	Ziyaretçi Yönetimi.....	67
7.2.1.6	Bilgilendirme.....	67
7.2.1.7	Kadro Sorunu ve Güvenlik.....	68
7.2.1.8	Ören Yerinde Yapılacak Düzenlemeler.....	68
7.2.1.9	İzleme.....	68
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	68
7.2.2.1	Ulaşım/Yol.....	68
7.2.2.2	Toplumsal Farkındalık.....	68
7.2.2.3	Doğal Riskler.....	69
7.2.2.4	Sit İçindeki Kamulaştırma Sorunları.....	69
BÖLÜM-III: Nemrut Dağı		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	72
2.	Araştırma Yöntemi.....	72
3.	Coğrafi Konum.....	72
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	73
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	77
5.1	Tarihçe.....	77
5.2	Varlığın Tanımı.....	78
5.3	Varlığın Değeri ve Önemi.....	79
5.4	Bilimsel Çalışmalar.....	79
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	91
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	91
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	91
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	92
6.1.3	Yönetim Planı.....	92
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	92
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	94
6.1.5.1	Bilgi.....	94
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	95
6.1.6	Kadro Sorunları.....	95
6.1.7	Koruma Çalışmaları.....	96

6.1.8	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Konusunda İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	96
6.1.9	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	96
6.1.10	İzleme.....	96
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	96
6.2.1	İdari Sorunlar.....	96
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	96
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	98
6.2.1.3	Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar.....	98
6.2.1.4	Güvenlik.....	99
6.2.1.5	Yollar.....	99
6.2.1.5.1	Araç Yolları.....	99
6.2.1.5.2	Yaya Yolları.....	99
6.2.1.6	Yapılar.....	100
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	102
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	102
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	102
6.2.2.1.2	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	103
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	103
6.2.2.3	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	103
7.	Çalıştay.....	104
7.1	Çalışma Grubu.....	104
7.2	Nemrut Dağı Çalıştay Raporu.....	104
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	104
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	104
7.2.1.2	Tampon Bölge.....	104
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	105
7.2.1.4	Yönetim Planı.....	105
7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	105
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	105
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	105
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	106
7.2.1.9	Korunmuşluk Durumu.....	106
7.2.1.10	İletişim (Yetkililer).....	106
7.2.1.11	Doğal Riskler.....	106
7.2.1.12	İzleme.....	106
7.2.2	Alan Düzeyindeki Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	106
7.2.2.1	Ziyaretçi Planı.....	106
7.2.2.2	Yapısal Sorunlar.....	106
7.2.2.3	Güvenlik.....	106
7.2.2.4	Ulaşım/Yol.....	106
7.2.2.5	İletişim (Yöre Halkı).....	107
7.2.2.6	Bilimsel Çalışmalar.....	107
BÖLÜM IV: Ksanthos-Letoon		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	110
2.	Araştırma Yöntemi.....	110
3.	Coğrafi Konum.....	110
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	111

5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	113
5.1	Ksanthos Antik Kenti.....	113
5.2	Letoon Kutsal Alanı.....	114
5.3	Bilimsel Çalışmalar.....	115
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	116
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	116
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	116
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	117
6.1.3	Yönetim Planı.....	117
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	117
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	118
6.1.5.1	Bilgi.....	118
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	122
6.1.6	Koruma Çalışmaları.....	123
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	123
6.1.8	İzleme.....	124
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	124
6.2.1	İdari Sorunlar.....	124
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	124
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	126
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	126
6.2.1.4	Güvenlik.....	126
6.2.1.5	Yol.....	127
6.2.1.6	Hayvan Otlatılması.....	127
6.2.1.7	Alt Yapı Sorunları.....	127
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	128
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	128
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	128
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	129
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	129
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	131
7.	Çalıştay.....	131
7.1	Çalışma Grubu.....	131
7.2	Ksanthos - Letoon Çalıştay Raporu.....	131
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	131
7.2.1.1	Koruma Bölgesi ve Tampon Bölge.....	131
7.2.1.2	Yönetim Yapısı.....	132
7.2.1.3	Yönetim Planı.....	132
7.2.1.4	Finansal Kaynaklar.....	132
7.2.1.5	Ziyaretçi Yönetimi ve Bilgilendirme.....	132
7.2.1.6	Kadro Sorunu.....	132
7.2.1.7	Koruma ve Güvenlik.....	132
7.2.1.8	İletişim ve İzleme.....	133
7.2.1.9	Doğal Riskler.....	133
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	133
7.2.2.1	Ziyaretçi Planı.....	133
7.2.2.2	Yapısal Sorunlar.....	133
7.2.2.3	Ulaşım / Yol.....	133

7.2.2.4	İletişim.....	133
7.2.2.5	Bilimsel Çalışmalar.....	134
BÖLÜM V: Hierapolis-Pamukkale		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	136
2.	Araştırma Yöntemi.....	136
3.	Coğrafi Konum.....	137
4.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	137
4.1	Tarihçe.....	139
4.2	Varlığın Değeri ve Önemi.....	141
5.	Bilimsel Çalışmalar.....	143
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	144
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	144
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları	144
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	144
6.1.3	Yönetim Planı.....	144
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	144
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	146
6.1.5.1	Bilgi.....	146
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	148
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	148
6.1.6.1	Korumaya Yönelik Proje ve Uygulama Çalışmaları.....	148
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	149
6.1.8	İzleme.....	149
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	149
6.2.1	İdari Sorunlar.....	149
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	149
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	150
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	150
6.2.1.4	Güvenlik.....	150
6.2.1.5	Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar.....	151
6.2.1.6	Yol.....	151
6.2.1.7	Su Seviyesi.....	151
6.2.1.8	Travertenlerin Beyazlığı.....	151
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	152
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	152
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	152
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	153
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	153
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	153
6.2.2.3	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	153
7.	Çalıştay.....	154
7.1	Çalışma Grubu.....	154
7.2	Hierapolis - Pamukkale Çalıştay Raporu.....	154
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Konusunda Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	154
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	154
7.2.1.2	Tampon Bölge.....	155
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	155

7.2.1.4	Yönetim Planı.....	155
7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	155
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	155
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	155
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	156
7.2.1.9	Koruma Durumu.....	156
7.2.1.10	İzleme.....	156
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	156
7.2.2.1	Güvenlik.....	156
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	156
7.2.2.3	Bilgi, Eğitim ve Toplumsal Farkındalık.....	156
7.2.2.4	Doğal Riskler.....	157
7.2.2.5	Kazi, Araştırma, Koruma/Onarım.....	157
7.2.2.6	Bilimsel Çalışmalar.....	157
7.2.3	Sonuçlar.....	157

BÖLÜM VI: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya

1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	160
2.	Araştırma Yöntemi.....	160
3.	Coğrafi Konum.....	160
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	161
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	164
5.1	Bilimsel Çalışmalar.....	167
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	167
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	167
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	167
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	167
6.1.3	Yönetim Planı.....	168
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	168
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	170
6.1.5.1	Bilgi.....	170
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	171
6.1.6	Kadro Sorunu.....	173
6.1.7	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	173
6.1.8	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	175
6.1.9	İzleme.....	176
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	176
6.2.1	İdari Sorunlar.....	176
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	176
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	177
6.2.1.3	Müze ile İlgili Sorunlar.....	178
6.2.1.4	Güvenlik.....	178
6.2.1.5	Alt Yapı Sorunları.....	178
6.2.1.6	Görşel Kirlilik.....	179
6.2.1.7	Doğal Yıpranmalar.....	180
6.2.1.8	Yapılaşma Sorunları.....	182
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	183
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	183

6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	183
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	185
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	185
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar.....	185
6.2.2.3	Turizm ile İlgili Sorunlar.....	186
6.2.2.4	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	186
7.	Çalıştay.....	186
7.1	Çalışma Grubu.....	186
7.2	Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Çalıştay Raporu.....	187
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	187
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	187
7.2.1.2	Yönetim Planı.....	187
7.2.1.3	Finansal Kaynaklar.....	187
7.2.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	187
7.2.1.5	Bilgilendirme.....	187
7.2.1.6	Kadro Sorunu.....	188
7.2.1.7	Koruma Durumu.....	188
7.2.1.8	İzleme.....	188
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	188
7.2.2.1	Güvenlik.....	188
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	188
7.2.2.3	Yapısal Sorunlar.....	189
7.2.2.4	Diğer.....	189
BÖLÜM VII: Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	192
2.	Araştırma Yöntemi.....	192
3.	Coğrafi Konum.....	192
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	193
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	195
5.1	Ulu Camii.....	195
5.2	Dâr-üş Şifâ.....	196
5.3	Ahmed Şah Türbesi.....	196
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	197
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	197
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	197
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	197
6.1.3	Yönetim Planı.....	197
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	198
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	198
6.1.5.1	Bilgi.....	198
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	199
6.1.6	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	200
6.1.7	İzleme.....	200
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	200
6.2.1	Koruma Kurulu Kararları.....	200
6.2.1.1	Tescil Kararı.....	200
6.2.1.2	Koruma ve Onarıma Yönelik Kararlar.....	200
6.2.1.3	Uygulamaya Yönelik Kararlar.....	200

6.2.1.4	Proje (Çevre Düzenleme ve Rölöve) Onayı Kararları.....	201
6.2.1.5	Kamulaştırma Kararları.....	201
6.2.1.6	Korumaya Yönelik Kararlar.....	201
6.2.1.7	Koruma Amaçlı İmar Planı Kararları.....	201
6.2.2	Yapı Ölçeğinde Sorunlar.....	202
6.2.2.1	1985 Öncesi Yapılan Onarımlar.....	202
6.2.2.2	1985 Sonrası Yapılan Onarımlar.....	202
6.2.2.2.1	Prof. Dr. Doğan Kuban'ın 3.6.1970 tarihli rapor içeriği.....	202
6.2.2.2.2	İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (Mimar Sinan Üniversitesi) öğretim üyeleri Prof. Dr. Asım Mutlu, Prof. Dr. Muhteşem Giray, Dr. Engin Yenal'ın 8.6.1978 tarihli rapor içeriği.....	202
6.2.2.2.3	Prof. Dr. Aysıl Tükel Yavuz'un 26.10.1981 tarihli rapor içeriği.....	203
6.2.2.2.4	ODTÜ Restorasyon Bölüm Başkanı Alpay Özdural'ın 7.7.1982 tarihli yazısı eki rapor içeriği.....	203
6.2.2.2.5	Emine Caner'in 1984 tarihli tebliğinin içeriği.....	203
6.2.2.2.6	Vakıflar Genel Müdürlüğü Müşavir uzmanı Filiz Oğuz'un 1992 tarihli rapor içeriği.....	204
6.2.2.2.7	ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr. Emre Madran'ın 18.6.2001 tarihli yazısı eki rapor içeriği.....	204
6.2.2.3	Strüktürel Sorunlar.....	205
6.2.2.4	Malzeme Sorunları.....	207
6.2.2.4.1	Taş.....	207
6.2.2.4.2	Kurşun.....	208
6.2.2.4.3	Metal.....	208
6.2.2.5	Nem ve Tuz Sorunları.....	208
6.2.2.6	Diğer Sorunlar.....	209
6.2.3	İdari Sorunlar.....	209
6.2.3.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	209
6.2.3.2	Kadro Sorunu.....	209
6.2.3.3	Güvenlik.....	210
6.2.4	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	210
6.2.4.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgi Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	210
6.2.4.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	210
6.2.4.1.2	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	210
6.2.4.2	Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk.....	211
6.2.4.3	Kamulaştırma ve Çevre Düzenlemesi.....	211
6.2.4.4	Yol.....	211
7.	Çalıştay.....	212
7.1	Çalışma Grubu.....	212
7.2	Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı Çalıştay Raporu.....	212
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	212
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	212
7.2.1.2	Tampon Bölge.....	212
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	213
7.2.1.4	Yönetim Planı.....	213
7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	213
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	213
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	213
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	213
7.2.1.9	Koruma Durumu.....	213

7.2.1.10	İzleme.....	214
7.2.2	Alan Düzeyinde Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	214
7.2.2.1	Güvenlik.....	214
7.2.2.2	Ulaşım/Yol.....	214
7.2.2.3	İletişim (Yöre Halkı).....	214
BÖLÜM VIII: Safranbolu		
1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	216
2.	Araştırma Yöntemi.....	216
3.	Coğrafi Konum.....	216
4.	Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	218
5.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	222
5.1	Bilimsel Çalışmalar.....	223
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	224
6.1	Dünya Miras Alanları ile İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	224
6.1.1	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları.....	224
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	224
6.1.3	Yönetim Planı.....	224
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	224
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	227
6.1.5.1	Bilgi.....	227
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	228
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması Amacıyla Alınan Kararlar.....	230
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	231
6.1.8	İzleme.....	233
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	233
6.2.1	İdari Sorunlar.....	233
6.2.1.1	Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	233
6.2.1.2	Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar.....	233
6.2.1.3	Yapılaşma.....	234
6.2.1.4	Hava Kirliliği.....	234
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	234
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	234
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	234
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	235
6.2.2.1.3	Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	236
6.2.2.2	Sit Alanındaki Yerleşim Yeri Sorunları.....	236
7.	Çalıştay.....	237
7.1	Çalışma Grubu.....	237
7.2	Safranbolu Çalıştay Raporu.....	237
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	238
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	238
7.2.1.2	Yönetim Yapısı ve Yönetim Planı.....	239
7.2.1.3	Finansal Kaynaklar.....	239
7.2.1.4	Ziyaretçi Yönetimi ve Bilgilendirme.....	239
7.2.1.5	Kadro, İletişim ve İzleme.....	239
7.2.1.6	Koruma, Riskler.....	240

BÖLÜM IX: İstanbul'un Tarihi Alanları

1.	UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı.....	242
2.	Araştırma Yöntemi.....	242
3.	Coğrafi Konum.....	243
4.	Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri.....	243
5.	Bilimsel Çalışmalar.....	244
6.	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum.....	245
6.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar.....	245
6.1.1.	Dünya Miras Alanı'nın Sınırları	245
6.1.2	Yönetim Yapısı.....	245
6.1.3	Yönetim Planı.....	245
6.1.4	Ziyaretçi Yönetimi.....	245
6.1.5	Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	246
6.1.5.1	Bilgi.....	246
6.1.5.2	Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık.....	247
6.1.6	Dünya Miras Alanı'nın Korunması.....	247
6.1.6.1	İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Miras Alanı İzleme Komitesi.....	247
6.1.6.2	Koruma Bölge Kurulu.....	248
6.1.6.3	KUDEB (İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Eski Eserler Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu).....	248
6.1.6.4	ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi.....	248
6.1.6.5	Mimarlar Odası.....	249
6.1.7	Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar.....	249
6.1.8	İzleme.....	249
6.2	Alan Düzeyinde Sorunlar.....	249
6.2.1	İdari Sorunlar.....	249
6.2.1.1	İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Korunması'na İlişkin Sorunlar.....	249
6.2.1.1.1	Alanın Bütününe İlgilendiren Sorunlar.....	249
6.2.1.1.1.1	Koruma Amaçlı İmar Planı Uygulama Sorunları.....	249
6.2.1.1.1.2	Yenileme Alanları ile İlgili Sorunlar.....	251
6.2.1.1.2	Alanların Kendine Özgü Sorunları.....	252
6.2.1.1.2.1	Tarihi Yarımada.....	252
6.2.1.1.2.2	İstanbul'un Kara Surları.....	255
6.2.1.1.2.3	Bürokratik Sorunlar.....	256
6.2.2	Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.....	257
6.2.2.1	Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği.....	257
6.2.2.1.1	Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri.....	257
6.2.2.1.2	Kolaylaştırıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri.....	258
7.	Çalıştay.....	259
7.1	Çalışma Grubu.....	259
7.2	İstanbul'un Tarihi Alanları Çalıştay Raporu.....	260
7.2.1	Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri.....	260
7.2.1.1	Koruma Bölgesi.....	260
7.2.1.2	Etkileşim Sahası.....	260
7.2.1.3	Yönetim Yapısı.....	261
7.2.1.4	Yönetim Planı.....	261

7.2.1.5	Finansal Kaynaklar.....	262
7.2.1.6	Ziyaretçi Yönetimi.....	262
7.2.1.7	Bilgilendirme.....	263
7.2.1.8	Kadro Sorunu.....	263
7.2.1.9	Koruma Durumu.....	263
7.2.1.10	İzleme.....	264
	Seçilmiş Kaynakça.....	265
	EK-1: Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme.....	281

SUNUŞ

Toplumsal kalkınmanın yolunun kültürel gelişmeden geçtiğinin bilindiği bir çağda, sahip olduğumuz sanat, kültür ve tarih birikimini geçmişten günümüze zenginleştirerek geleceğe aktarmak, dünyaya tanıtmak son derece önemlidir.

İnsanlık tarihinin yakından bildiği birçok uygarlığına ev sahipliği yapmış, kültür ve doğa varlıklarının zenginliği açısından özel bir yere sahip olan ülkemizdeki mirasın korunması, geliştirilmesi, değerlendirilmesi, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, bu açıdan, kültür politikalarımızın temelini oluşturmaktadır.

Ulusların paha biçilmez ve yerine konulamaz değerleri olan kültürel varlıkların korunması, yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması toplumsal bir sorumluluk olduğu kadar, ulusal bilincin yaşatılması için de bir gerekliliktir. Kültürel ve doğal varlıklarımızın korunması ancak herkesin, her kurum ve kuruluşun, her meslek grubunun rol aldığı ortak bir kamu bilincinin yaratılması ile mümkündür.

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi çerçevesinde Dünya Miras Listesine kaydedilen varlıklar bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen olağanüstü evrensel değere sahip kültürel ve doğal varlıklar olarak uluslararası düzeyde tanınmakta ve Dünya Miras statüsü kazanmaktadırlar. Dünya Mirası ünvanı taşıyan alanlarımız ülkemizin arkeolojik, tarihi ve doğal zenginliğinin özel varlıklarıdır. Bu alanlara son yıllarda daha fazla önem vererek, geçmişin ihmalini ortadan kaldırmaya, dünyaya, ülkemize ve insanlığa karşı sorumluluğumuzu daha özenle yerine getirmeye çalışıyoruz. Ancak, bütün çabalarımıza karşın, bugünkü durum itibarıyla aşılması gereken birçok sorun ve eksikliğin var olduğu da gerçektir.

Bu çerçevede, Dünya Miras Listesinde yer alan alanlarımızın sosyal bir sorgulama içerisinde güncel durumlarını değerlendirmek amacıyla; Bakanlığımızın katkıları ile UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından gerçekleştirilen proje ve çalıştayın sonuçlarının kalıcılığını ve erişilebilirliğini sağlamak amacıyla yayınlanan bu kitabın, ülkemizdeki Dünya Miras Alanlarının korunması, geliştirilmesi ve tanıtılmasına katkıda bulunacağına inanıyorum.

Kitabın hazırlanması ve yayınlanmasında emeği geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum; katılmak ve destek vermek sorumluluğunu taşıdığımız bu tür çalışmaların artarak sürmesini diliyorum.

Ertuğrul GÜNAY
Kültür ve Turizm Bakanı

ÖNSÖZ

Günümüzde radyo, televizyon ya da gazetelerde sözgelimi “UNESCO koruması altındaki Prag Tarihi Kent Merkezi” betimlemesi ile karşı karşıya geldiğimizde hayret ve takdir ile UNESCO’yu hatırlar ve böylesi bir yeteneğe sahip uluslararası entelektüel bu örgütün şemsiyesi altındaki Dünya Miras Listesinde 9 kültür varlığımızın bulunmasından gurur duyarız. Hatta bu sayının çok daha yüksek olmasını isteriz. Sokaktaki insan, böyle bir koruma altında oluşun çoğu kez görmediği, bilmediği o güzelim yerlerin güvende olduğu anlamına geldiğini düşünür. Artık diğer güzelliklerimizin, sözgelimi “bizim oralardaki açık hava tiyatrosunun da bu örgütün söz konusu prestij listesine alınmasının zamanı geldi” düşüncesini dillendirmeye başlar. Hatta şimdiye kadar neden bu kültür varlığının listede olmadığını da eleştirir.

UNESCO’nun kendiliğinden herhangi bir yerdeki bir kültür varlığını Dünya Miras Listesine alma yetki ve sorumluluğu yoktur. Örgüt’e üye ülkeler, 1972 sözleşmesi olarak bilinen “Doğal ve Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Sözleşme” ye taraf olmuşlarsa, yani söz konusu sözleşmeyi parlamentolarından geçirip bir kanun ile kabul etmişlerse, o zaman Dünya Miras Komitesinin öngördüğü kriterlere uygun olarak hazırlanmış bir dosya ile bir kültür varlığını “tüm insanlık adına korumak” yükümlülüğü ile Dünya Miras Listesi olarak bilinen prestij listesine kaydettirmek üzere UNESCO’ya başvurabilirler. Yani Dünya Miras Listesinde yer almak bir saygınlık ifadesi olduğu kadar üye ülkenin iyi planlanmış, gerçekleştirilmesi iyi düşünülmüş UNESCO’ca öngörülen formata uygun koruma önlemleri almış olma yükümlülüğü de demektir. Sözü edilen format, “uluslararası kabul görmüş” ve ortak akılla ulaşılmış koruma ve kullanma kriterlerinin öngördüğü uygun davranış şeması anlamına gelir.

Türkiye Büyük Millet Meclisimizin kabul ettiği uluslararası bir sözleşme uyarınca Dünya Miras Listesinde yer almasını tabir caizse yana yakıla sağladığımız bir kültür varlığımız ile ilgili yükümlülüklerimizin ne ölçüde yerine getirildiğini incelemek, irdelemek ve sorgulamak Dünya Miras Komitesinin kurumsal görevidir ve var oluşunun gereğidir. Bu nedenle böylesi bir denetimden kimsenin gocunmaması ve eleştirmemesi gerekir. Tam tersine uluslararası kabul görmüş normlara uygun rotalar betimleyen Dünya Miras Komitesi denetim raporlarını, bir anlamda, konuya ilişkin eskiyen mevzuatımızın yenilenmesine ışık tutacak açılımlar olarak nitelemek de mümkündür.

Yukarıda kısaca değinilen açıklamaların konuyla ilgili çevrelerce yaygın olarak bilinmediği varsayımıyla Milli Komisyonumuz Türkiye’nin Dünya Miras Listesinde yer alan kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde sistematik bir tarama yapmaya karar vermiştir. Yaklaşık bir yıl süren bu taramada Dünya Miras Alanlarımızda yerel yöneticiler, ticaret erbabı, halk, yerli ve yabancı ziyaretçileri de içeren bir sosyal araştırma yürütmüş ve bu çalışmada ülkemizdeki Dünya Miras Alanlarımızda Dünya Miras Merkezinin planlama ve yönetim açısından öngördüğü ölçütlerin ne boyutta yansıma bulduğuna ilişkin bir durum tespiti ortaya konmuştur. Bilahare bu durum tespitine, İstanbul’da düzenlenen bir çalıştayda yapılan irdelemeyle Kültür Bakanlığımızın çağdaş, katılımcı yaklaşımı ve desteğiyle son hali verilmiş ve olası yararlanmalar için metin içerisinde sadeleştirmeler yapıldıktan sonra elinizdeki bu kitap ortaya çıkmıştır.

Kitabın incelenmesinden de anlaşılacağı gibi yönetsel açıdan görünüm neredeyse tüm alanlarımız için aynıdır; Yönetim planları yoktur; ziyaretçi yönetim planları yoktur, tampon bölge betimlemeleri yok ya da eksiktir; alan güvenlikleri yeterli değildir; alan ile ilgili toplumsal farkındalık yok düzeyindedir; tüm alanlar iki bakanlığın ayrı ayrı yetki ve sorumluluğu altındadır ve bu yetkiler neredeyse tümünde eşgüdüm içerisinde yürütülmektedir; korumaya ilişkin tüm ulusal mevzuat kolaylaştırıcı değil tam tersine zorlaştırıcı ve sürüncemeye neden olucudur; korumaya ilişkin ulusal mevzuatımız Dünya Miras Merkezinin öngördüğü mevzuat ile paralellik ve uyum içerisinde pek değildir.

Bu görünüme bakarak Dünya Miras Merkezinin öngördüğü ölçütlerin ülkemizin Dünya Miras Listesinde yer alan varlıklarımızın yönetimine ve yükümlülüklerimizin yerine getirilmesine ilişkin çabalara yansıdığı söylenemez. Ama bu görünüme, konuya ilişkin mevzuatımızın çağdaşlaşması bağlamında bir fırsat olarak bakmak, akılcı bir yaklaşım olarak nitelenmelidir. Büyük çoğunluğu bilim adamı olan uzman kişilerin söz konusu bir kültür miras varlığı için ortaya koyduğu çok sayıda anlamlı, iyi niyetli öngörünün, kararın bir türlü gerçekleşmemesinin arkasında kurumlararası yetki çatışmaları ve mevzuatın, "uluslararası kabul görmüş" ölçütler paralelinde olmamasından kaynaklandığı artık anlaşılmalıdır. Belki sadece Dünya Miras Alanlarımızı kapsayan bir model yasal düzenlemeyle böylesi bir paralellik arayışını formüle etmek daha anlamlı ve daha kolay bir süreci betimleyebilir.

Kültür Bakanlığımızın benimsemesi ve katılımı ile Milli Komisyonumuzun bir yılı aşkın bir sürede ortaya koyduğu bu kitap içeriği, eleştirel değil, sistematik bir çağdaşlaşma arayışı olarak algılanmalıdır.

Prof. Dr. Arslın AYDINURAZ
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı

BAŞLARKEN

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle gerçekleştirdiği TÜRKİYE'DEKİ UNESCO DÜNYA MİRAS ALANLARI ÇALIŞTAYI'nda alanlarımıza çok çeşitli açılardan bakılmasını amaçlamıştır.

18 Nisan 2008 tarihinde başlayıp üç gün süren çalıştay, Milli Komisyonumuz Somut Kültürel Miras Komitesi'nin "Alanların Güncel Durumlarının Saptanması" projesinin son aşamasıdır. Alanlarda Ekim 2006'da başlayıp Nisan 2008'de tamamlanan çalışmalar Milli Komisyonumuz Genel Sekreterliği tarafından, gereksinimler göz önüne alınarak hazırlanmış olan bir soruşturma formatı çerçevesinde ekip çalışmasıyla yürütülmüş, komite üyeleri tarafından denetlenmiştir. Projede yalnızca mimari durumun saptanmasıyla yetinilmeyerek, karar vericiler olarak yerel yöneticiler ve ilgili bakanlık yetkilileri, yararlanıcılar olarak yöre halkı ve turist grupları, kolaylaştırıcılar olarak da kazı sorumluları ile görüşmeler yapılarak "Şu anda o alanlarda nasıl yaşıyor? Alan bağlamında sorunlar nelerdir? Alanlar nasıl kullanılıyor, ve neden?" ve benzeri sorulara cevap aramaya çalışılmıştır, çünkü UNESCO Türkiye Milli Komisyonu olarak bakış açımız kültürel mirasın yeni sosyal ilişkilerle birlikte irdelenmesidir. Örneğin "Ksanthos'da bir zamanlar, binlerce kişi tiyatroya ihtiyaç duyuyor iken, şimdi o yörenin halkı neye gereksiniyor da durum farklılaşıyor?" gibi...

Bu sonuçların sorumlular, yetkililer ve kamuoyu ile paylaşılması kararıyla, çözüm arayışlarına yönelen bu çalıştay düzenlenmiş, oluşturulan genel çerçeveyi bir tür "teşhis" olarak adlandırsak, ardından gelecek "tedavi"nin ilk aşamasını oluşturmak, bu çalıştayın görevi olmuştur. Tarafsız bir gözlem ortaya koyan incelememizle derlenen bilgiler çalıştayın çıkış noktasını oluşturmuş ve her alan için uzmanlar, yöneticiler ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan katılımcıların verdiği katkılar ve ayrıntılı tartışma ortamı sonucunda değerli bir bilgi metni ortaya çıkmıştır.

Bugün UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi'nde 148 ülkeden 890 varlık bulunmaktadır. 689 kültürel, 176 doğal, 25 kültürel/doğal varlığın kayıtlı olduğu listede Türkiye 7 kültürel, 2 de doğal ve kültürel varlıkla yer almaktadır. Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Alanları Listesindeki varlıkları ve bunların listeye alınış tarihleri şöyledir: 1)İstanbul'un Tarihi Alanları 1985; 2)Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi 1985; 3)Göreme Ulusal Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanları 1985; 4)Hattuşaş: Hitit Başkenti 1986; 5)Nemrut Dağı 1987; 6) Ksanthos-Letoon 1988; 7)Hierapolis-Pamukkale 1988; 8)Safranbolu Kenti 1994; 9)Truva Arkeolojik Yerleşmesi 1998.

Bu metin çalışmanın yapıldığı tarih göz önüne alınarak okunmalıdır; burada Dünya Miras Alanlarımızın durumundan belli bir zaman diliminde alınmış bir kesit söz konusudur, bu nedenle güncelleme yapılmamıştır. Çeşitliliğin sağlanması amacıyla kimi görüş belirtenlerin isteğine uyularak isim verilmemiştir. Tarafsız bir duruşun korunması ilkesine dayanan ve yer yer içtenlikli bir öz eleştiriye de barındıran metin gelecek için umut vermesinin ve çözüm arayışlarına yönelmesinin yanı sıra, önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

Kültürel mirasın bir insanlık görgüsü olduğu, bu alanların gereğince korunması için doğru olan yaklaşımların zaten bizlerin; bu ülkede yaşayanların ve de bu dünyayı paylaşan tüm insanların yararına olduğu gerçeğini canlı tutan somut bir adım bu. Etkin işbirliği ve etkin korumayla gelecek olan çözümlere doğru...

Prof. Dr. Gül İrepoğlu

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi Başkanı

TEŞEKKÜR

Projenin yürütülmesinde etkin katkı ve katılımları için aşağıda isimleri değinilen kişi ve kurumlara Milli Komisyon Yönetim Kurulu adına teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Arslan AYDINURAZ
UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
Başkanı

ALAN ÇALIŞMALARI VE SOSYAL SORGULAMA DÜZENİ

Dr. Nihat ZAL (UTMK Genel Sekreteri)

UTMK, SOMUT KÜLTÜREL MİRAS İHTİSAS KOMİTESİ

Prof. Dr. Gül İREPOĞLU

Prof. Dr. Zeynep AHUNBAY

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Prof. Dr. Cevat ERDER

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

Oğuz TANINDI

Mehmet GÜRKAN

Dr. Arzu DEMİREL

İpek ÖZBEK

RAPORLAR

Doç. Dr. Mehmet SOMUNCU (Bütün alanlar)

Doç. Dr. Turgut YİĞİT (Bütün alanlar)

Doç. Dr. Neriman ŞAHİN GÜÇHAN (Nemrut Dağı)

Doç. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT (Hattuşaş-Hitit Başkenti)

Yrd. Doç. Dr. Rüstem ASLAN (Truva)

Dr. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK (Safranbolu)

Arş. Gör. Ufuk ÇÖRTÜK (Ksanthos-Letoon)

Yük. Mimar Ahmet YOLDAŞ (Pamukkale)

Yük. Mimar Suna KABASAKAL COUTIGNIES (Nemrut Dağı)

Rest. Uzm. Yük. Mimar N. Cansen KILIÇÇÖTE (Divriği Ulu Camii ve Dâr-üş Şifâ'sı)

Şehir Plancısı Mehmet GÜRKAN (İstanbul'un Tarihi Alanları)

TRUVA ARKEOLOJİK YERLEŞMESİ

Orhan KIRLI (Çanakkale Valisi)

İsmail KANSIZ (Çanakkale Kültür ve Turizm İl Müdürü)

Mahmut USTABAŞ (Çanakkale Çevre ve Orman İl Müdürü)

Nurten SEVİNÇ (Çanakkale Arkeoloji Müzesi Müdürü)

İbrahim Hakkı GÜVELİOĞLU (Kültür ve Turizm Bakanlığı personeli)

Yüksel SEVİMLİ (Kültür ve Turizm Bakanlığı personeli-Gişe sorumlusu)

İsmail ERTEN (Mimar)

Saim YAVUZ (ÇABİSAK (Çanakkale Bilim Sanat Derneği) Başkanı)

İsmet BALKAN (Abidos Turizm Şirketi Sahibi-Rehber)

Murat KIRAY (Gazeteci)

Şerafettin TAŞKIN (Kazı Bekçisi)

HATTUŞAŞ: HİTİT BAŞKENTİ

Mustafa TOPRAK (Çorum Valisi)

Fırat ÇELİK (Boğazkale Kaymakamı)

Ali Rıza SOYSAT (Boğazkale Belediye Başkanı)

Ali TAŞKIRAN (Kaymakamlık Yazı İşleri Müdürü)

Ali ÖZÜDOĞRU (Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürü)

Mahmut TEMEL (Çorum Çevre ve Orman İl Müdürlüğü Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Md.)

Dr. Önder İPEK (Çorum Müzesi Müdür Vekili)

Dr. Andreas SCHACHNER (Hattuştaş Kazı Başkanı)

Mehmet ŞEKERCİ (Boğazkale Müzesi Müdür Vekili)

Özgür Özden YALÇIN (Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Çorum İli Koordinatörü)

Meltem YILMAZ (Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Program Birim Koordinatörü)

Murat CAN (Hattuştaş Kazı Alanı Bekçisi)

Yusuf SOYAL (Milli Park Görevlisi)

Mustafa MAV (Sungurlu'da Turizm İşletmecisi)

Cengiz AŞÇIOĞLU (Boğazkale'de Turizm İşletmecisi)

Mustafa BAYKAL (Boğazkale'de Turizm İşletmecisi)

İsmail DEMİRALAN (Boğazkale'de Turizm İşletmecisi)

Adem DURDEMİR (Boğazkale Hattuştaş Mahallesi Muhtarı, Kahveci)

Mehmet KARAKÖSEOĞLU (Boğazkale Sakini, Hattuştaş'da Seyyar Hediyelik Eşya Satıcısı)

Fikret ÖZEL (Boğazkale sakini)

Hüseyin SÜLÜN (Boğazkale sakini)

Doç.Dr. Neriman Şahin GÜÇHAN
Mimarlık Bölümü (ODTÜ)

BÖLÜM –III

NEMRUT DAĞI

1. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı Tescil Kararı

Nemrut Dağı, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde 1987 tarih ve 448 no. ile kayıtlıdır. Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Listesi'ne kabul edilme ölçütleri "kültürel" (i), (iii) ve (iv)'tür. Bu bağlamda Nemrut Dağı;

(i) Komogene Kralı Antiochos I'e ait mezar eşsiz bir sanatsal eserdir. Nemrut Dağı'nda oluşturulmuş olan peyzaj Antik dönemin en muazzam girişimlerinden biridir (Kullanılan taş blokların bazıları dokuz tona kadar ulaşır) (*The tomb of Antiochus I of Commagene is a unique artistic achievement. The landscaping of the natural site of Nemrut Dag is one of the most colossal undertakings of the Hellenistic epoch (some of the stone blocks used weigh up to nine tons)*;

(iii) Kral mezarı ya da Nemrut Dağı Hierotheseion'u Komogene krallığının medeniyetine tanıklık eder. Bu anıtta Antiochos I; babası Mithridate tarafından Darius'un, annesi Laodice tarafından da İskender'in torunu olarak gösterilmiştir. Bu yarı-efsanevi soyağacı, Doğu'daki ve Batı'daki güçlerden bağımsız olma arayışında olan bir hanedanlık arzusunun göstergesidir (*The tomb or the Hierotheseion of Nemrut Dag bears unique testimony to the civilization of the kingdom of Commagene. Antiochus I is represented in this monument as a descendant of Darius by his father Mithridates, and a descendant of Alexander by his mother Laodice. This semi-legendary ancestry translates in genealogical terms the ambition of a dynasty that sought to remain independent of the powers of both the East and the West*);

(iv) Ayrıca Karakuş ve Eski Tahta'daki mezarlardan daha çok Nemrut Dağı'ndaki tümülüs, bu orijinal tapınağın (panteon) hoşgörülü birleştiriciliği sayesinde biçimlenen önemli bir tarihsel dönemi gözler önüne serer. Zeus'un Oromasdes (İran Tanrısı Ahuramazda) ile, Herkül'ün Artagnas ile (İran Tanrısı Verathranga) kaynaşması Yunan, İran ve Anadolu karma estetiğinin heykellerinde ve kabartmalarında kendi artistik denkliliğini bulur (*More so than the tombs at Karakus and Eski Kahta, the tumulus at Nemrut Dag illustrates, through the liberal syncretism of a very original pantheon, a significant historical period. The assimilation of Zeus with Oromasdes (the Iranian god Ahuramazda), and Heracles with Artagnes (the Iranian god Verathragna) finds its artistic equivalent in an intimate mixture of Greek, Persian and Anatolian aesthetics in the statuary and the bas reliefs*), biçiminde tescil edilmiştir.

2. Araştırma Yöntemi

Dünya Mirası Alanı'nın güncel durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışma üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması öncesinde konu ile ilgili kaynaklar taranmış, alanın 1/25.000 ölçekli topografya haritaları ile uydu görüntüleri elde edilmiştir. 1-4 Temmuz 2007 tarihleri arasında, Dünya Miras Alanı'nda, alanı kapsayan Adıyaman il merkezi, Kâhta İlçesi ve köylerinde arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Arazi çalışmasında Dünya Miras Alanı'nda gözlemler yapılmış ve alan fotoğraflanmıştır. Ayrıca, alan üzerinde uygulama yetkisine sahip olan karar vericiler (Örneğin; Adıyaman Valiliği, Adıyaman Çevre ve Orman İl Müdürlüğü Milli Park Şube Müdürlüğü, Kâhta Kaymakamlığı Turizm Danışma Bürosu Şefliği, Karadut Köyü Muhtarlığı gibi) ile Yararlanıcılar (Örneğin; turizm ile uğraşanlar gibi) ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Arazi çalışması sonrasında toplanan tüm veriler değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3. Coğrafi Konum

Nemrut Dağı Dünya Mirası Alanı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Adıyaman İli, Kâhta İlçesi, Karadut Köyü sınırları içinde yer almaktadır (Şekil-1). Kâhta İlçesi; doğuda Gerger İlçesi, güney ve güneydoğuda Şanlıurfa İli, güneybatıda Samsat İlçesi, batıda Adıyaman merkez ilçe, kuzeyde Sincik İlçesi ve Malatya İli ile çevrilidir. Şu anda ilçenin doğu ve güneydoğu kesimindeki sınırını Atatürk Baraj Gölü meydana getirmektedir. İlçe merkezi Adıyaman il merkezinin 33 km doğusunda yer alır.

Kâhta İlçesi'nin denizden ortalama yükseltisi 750 metredir. Kuzeyde yüksekliği 2000 metreyi aşan sıra dağlarla çevrili olan ilçe, 1490 km²'lik yüzölçüme sahiptir. İlçenin kuzey kesimi dağlık alanlardan meydana gelirken, güney kesimi düzlük alanlardan oluşmaktadır. Kuzeydeki en yüksek nokta Nemrut Dağı'dır (2206 m). Dağlık alanlardan güneye doğru gidildikçe önce plato alanlarına, sonra geniş ova kesimine geçilir. İlçe yüzölçümünün Nemrut Dağı Tümülsü'nü de içine alan yaklaşık üçte ikilik kesimi 1. derecede, geri kalan yaklaşık üçte biri ise 2. derecede deprem bölgesi içindedir.

Şekil-1: Nemrut Dağı'nın coğrafi konumu

Kâhta ilçe merkezinin kuzeyinde yer alan Dünya Miras Alanı'nın matematiksel konumu, 38° 02' 11".8 kuzey enlemi ile 38° 45' 49".3 doğu boylamıdır. Dünya Miras Alanı, il merkezine 87 km, Arsemia antik yolu üzerinden 77 km, Kâhta ilçe merkezinden ise 53 km uzaklıktadır. Dünya Miras Alanı, Fırat Nehri geçitlerine ve ovaya hakim bir tepe üzerine kurulmuştur.

4. Dünya Miras Alanı ve Çevresinde Sosyal ve Ekonomik Yapı

Nemrut Dağı'nın da yer aldığı Kâhta İlçesi, uygarlıkların doğuş yeri olan Mezopotamya'ya yakınlığı nedeniyle tarih süreci içerisinde sayısız medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim merkezidir. Yörede MÖ 7. yüzyılda Assur, 6. yüzyılda Pers, 4. yüzyılda Makedon ve Seleukos egemenliği hüküm sürmüştür. MÖ 1. yüzyılda bölgede egemen olan Arsames, günümüze önemli tarihi eserler bırakmıştır. Kommagenelilerin atası olan Arsames, bugünkü Fırat Arsemia'sı olarak bilinen Gerger Kalesi ile Nymhois Arsemia'sının kurucusudur. MÖ 109'da bağımsızlığına kavuşan, doğu ve batının kültür, sanat ve inançlarının sentezi olan Kommagene Uygarlığı, MS 72'de Anadolu'da Romalılar tarafından ortadan kaldırılarak Suriye Eyaleti'ne bağlanan son krallık olmuştur.

Kâhta, Arap, Ermeni, Artuklu, Haçlı Seferlerini müteakiben Selçuklu, Babilli, Moğol, Memlük ve Dulkadiroğuları hakimiyetinde kaldıktan sonra 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hakimiyetine girerek önce Dulkadirli Emareti'ne, Kanuni zamanında ise sancak merkezi haline getirilen Samsat'a bağlanarak Zülkadiriye Eyaleti'ne (Maraş) bağlanır.

Kâhta 1531 yılında Malatya'ya, 1349 yılında ise Hısn-ı Mansur'a (Adiyaman) bağlanır. 1859 yılında Malatya sancak olunca Kâhta da diğer kazalar gibi yeniden Malatya'ya bağlanır. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam eder (Merçil, 1991: 143; 152-153; Zeyrek vd. 2006: 59; Uzunçarşılı, 1984: 209; Turan, 1984: 640-641; Hellenkemper, 2000: 156).

Kâhta Cumhuriyet döneminde Malatya'ya bağlı bir ilçe olarak yapılandırılır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilçe merkezinin yeri değiştirilerek, Eski Kâhta'nın 26 km güneyindeki şimdiki yerine taşınır. İlçe, 1954 yılında Adıyaman'ın il olmasını müteakip, Adıyaman'a bağlanmıştır.

Kâhta İlçesi nüfus hareketleri bakımından dinamik bir yapıya sahiptir. 1988 yılında Atatürk Barajı istimlâk çalışmaları esnasında arazileri baraj havzası altında kalan Gerger, Samsat ilçeleri ve köylerden, Kâhta ilçe merkezine büyük bir göç yaşanmış ve bu nedenle 1988 yılından sonra ilçedeki nüfus ve konut sayısında büyük bir artış olmuştur. Günümüzde ilçe merkezi, nüfusu 60.000'in üzerinde olan ve fonksiyonel bakımdan küçük ölçekli bir şehir niteliğindedir (Çizelge-1).

Çizelge-1: Kâhta İlçesi nüfusu (2000)

Yerleşim Yeri	Nüfus	Artış Hızı (%)
İlçe merkezi	60.689	36.36
Köyler	54.305	2.91
Genel Toplam	114.994	19.17

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

Daimi göçün yanı sıra Kâhta İlçesi'nde yoğun biçimde yaşanan geçici göç hareketleri de gözlenmektedir. İlçede toprak dağılımı düzenli olmayıp genelde büyük toprak sahipleri bulunmaktadır. Bundan dolayı her yıl çok sayıda aile mevsimlik işçi olarak çalışmak üzere Adana, Mersin, Yozgat, Muş, Şanlıurfa ve diğer illere gitmektedirler.

İlçe ekonomisi esas olarak tarıma dayalı olup, topraklar tarımsal yönden büyük bir potansiyele sahiptir. İlçenin, daha önceleri karasal olan ikliminin Atatürk Barajı'nın etkisiyle değişerek, Akdeniz iklimine yakın bir özellik göstermesi, tarımsal faaliyetlerin çeşitlenmesine olanak sağlamış, ilçenin ekonomik yönden kalkınmasına vesile olmuştur. Ancak, 1990 yılından sonra Kâhta – Diyarbakır arası ulaşımı sağlayan köprünün baraj suları altında kalması, ilçenin stratejik öneminin azalmasına neden olmuş ve ilçe ekonomik yönden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Tarımda kullanılan araziler çok geniş bir coğrafyaya yayıldığından, değişik ürün desenleri üzerinde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Düz olan kısımlarda tahıl tarımı, sebzeçilik, pamuk ve bakliyat üretimi, yem bitkileri ve bahçe bitkileri yetiştiriciliği ile diğer endüstri bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge-2 ve Şekil-2). Atatürk Baraj Gölü'nün çevresinde bulunan araziler elektropomp tesisleriyle sulanarak pamuk ve diğer sulu şartlarda üretilebilen ürünler yetiştirilmektedir.

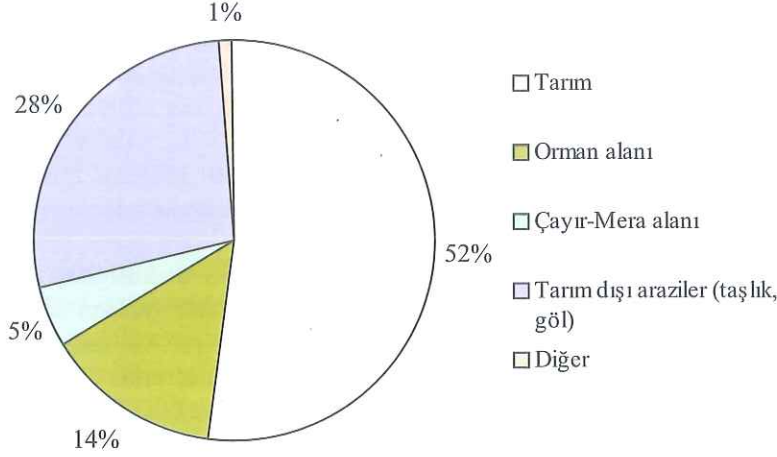
Çizelge-2: Kâhta İlçesi'nde arazi kullanım durumu (dekar)

Toplam Tarım Alanı	775.237
Orman Alanı	205.696
Çayır-Mera Alanı	69.080
Tarım Dışı Arazı (Taşlık, Göl)	421.753
Diğer	18.234

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

İlçe genelinde 2001 yılından bu yana Doğrudan Gelir Desteği Projesi uygulanmaktadır. Yürütülmekte olan bu proje kapsamında tütün kotasına sahip olan üreticiler, tütün ekiminden vazgeçip yerine, yörede yetişen alternatif ürünlerden birini yetiştirdiği takdirde Hazine tarafından desteklenmektedir. Bu nedenle tütün ekim alanları daralıp, tahıl ekim alanları artmaktadır. 2005 yılında alternatif ürün desteklemesi kapsamında 537 çiftçiye 145.805 ABD Doları ödeme yapılmıştır.

Atatürk Baraj Gölü'nün oluşmasıyla birlikte; Kâhta ilçesinde, Atatürk Baraj Gölü'ne yakın araziler, kurulan elektropomp sistemleri ile sulanarak, pamuk yetiştiriciliği -artarak- yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, üretilen kütlü pamuk için, çiftçilere pamuk primi ödemesi yapılmaktadır. İlçe genelinde üretilen pamuklar, ilçede mevcut 5 çırçır fabrikasına ve ilçe dışına satılmaktadır.

Şekil-2: Kâhta İlçesi'nde arazi kullanımının oransal bölünüşü

İlçede meyvecilik genellikle sınır bitkisi şeklinde olup, dağınık bir durum sergilemektedir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar neticesinde kapama bahçe 570 dekara ulaşmıştır. İlçe bağcılık açısından geniş bir potansiyele sahip olmakla birlikte, gerileyen bağcılık, tütün alanlarının daraltılması ve flokseraya dayanıklı asma anaçlarının kullanılması sonucu son yıllarda yeniden canlanmaya başlamıştır.

Kâhta İlçesi'nde yapılan sebzeçilik ekonomik amaçlı olmayıp, aile ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Ancak son yıllarda sulama olanağının artması ve sera alanlarının çoğalmasıyla ekonomik anlamda sebze yetiştiriciliği yapılmaya başlanmıştır. İlçe genelinde toplam faaliyette olan 24 adet plastik sera ile 6,480 dekar alanda örtü altı sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır.

İlçede kıraç alanlarda yağlık ve sofralık zeytin bahçesi tesisinin, tütüne alternatif kârlı bir tarımsal faaliyet olacağı düşünülerek, bununla ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

İlçede yaygın olarak, ev tipi hayvancılık yapılmaktadır. Köylerde olsun, ilçe merkezinde olsun yeterli kapasitede mandıra veya herhangi bir süt toplama merkezi olmadığı için aile tüketiminden arta kalan süt değerlendirilememekte, dolayısıyla süt sığırcılığı pek gelişmemektedir. İlçede çayır ve mera ıslahının yetersiz olması, hayvancılığın gelişmesinde olumsuz bir etki yapmaktadır. Ayrıca, silaj, küspe üretilmediği için, dane yemlerle yapılan besilerde yem fiyatları çok yüksektir.

Petrol çıkarımı Kâhta İlçesi'nin ekonomik kaynakları arasındadır. İlçe sınırları içerisinde bulunan T.P.A.O.'ya ait toplam 11 üretim sahasında 115 kuyudan 2005 yılı içerisinde 3.085.827 varil ham petrol üretilmiştir. Kâhta İlçesi sınırları içerisinde çıkarılan petrolün Türkiye ham petrol üretimine oranı %19,45'dir (Çizelge-3). Üretilen petrol, boru hatları ile taşınmakta olup, BOTAŞ kanalıyla TÜPRAŞ'a satılarak değerlendirilmektedir.

Çizelge-3: Türkiye geneli ve Kâhta İlçesi'ndeki petrol üretim miktarları (varil) (2005)

	14.577.060
TPAO üretimi	9.817.011
Kâhta üretimi	3.085.827

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

İlçede, Ziraat Odası, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Şoförler Odası, Esnaf ve Sanatkârlar Kredi Kefalet Kooperatifi, Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi (11 Adet), Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifi ve Tarım Kredi Kooperatifi mevcuttur. İlçede Ziraat Bankası ve İş Bankası olmak üzere 2 adet banka faaliyet göstermektedir. Ziraat Bankası ile Tarım Kredi Kooperatifi'nin sağlamış olduğu krediler üretime katkı sağlamaktadır.

Kâhta İlçesi'nde sanayinin gelişmiş olduğu söylenemez. Bununla birlikte ilçede, 1 seramik, 1 iplik, 1 yem ve 2 çırçır fabrikası ile 2 karo mermer ve 8 tekstil atölyesi mevcuttur. İlçede el sanatlarından olan halıcılık faaliyetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nca 1987 yılında ilk halı atölyesinin açılmasından sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde, Kâhta'da halıcılık, ekonomik açıdan önemli bir yer tutmaktadır. İlçe merkezinde 28 ve köylerde 13 olmak üzere toplam 41 halı atölyesi bulunmaktadır. Bu atölyelerde 64 usta öğretici görev yapmakta, 1341 kursiyer kurs görüp halı dokumaktadır.

Kâhta İlçesi, sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal zenginlikler nedeniyle önemli bir turizm merkezi konumundadır. Özellikle Kommagene Uygarlığı'ndan kalan tarihi miras, kültür turizmi için dünyanın en önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir. İlçenin önemli tarihi kültürel ve doğal zenginliklerini arkeolojik kültür varlıkları ve ören yerleri oluşturmaktadır. Bunlar ulusal ve uluslararası öneme sahip *Nemrut Dağı Dünya Mirası Alanı*, *Arsemia (Eski Kale)*, *Eski Kâhta Kalesi (Yeni Kale)*, *Cendere Köprüsü (Roma Köprüsü)*, *Karakuş Tümülüs'ü (Kadınlar Anıt Mezarı)* ile *Şeytan Köprüsü*, *Kıran Köprüsü (Değirmenbaşı Köprüsü)*, *Han Yeri (Burmapınar)*, *Yassıkaya* ören yerleridir.

Turizm, ilçede önemi her geçen yıl daha da artmakta olan bir ekonomik faaliyettir. Kâhta, kültür turizminde önemli bir merkez haline gelmiştir. Giderek gelişen talebe bağlı olarak, arz da gelişme göstermektedir. Nitekim kentteki konaklama tesisi sayısı ve yatak kapasitesinin belirli bir düzeye ulaştığı söylenebilir (Çizelge-4).

Çizelge-4: Kâhta İlçesi'ndeki konaklama tesislerinin niteliklerine göre dağılımı (2005)

Tesis Türü	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Turizm Bakanlığı İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri	2	130	290
Turizm Bakanlığı Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri	2	112	232
Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri	7	97	375
Genel Toplam	11	339	897

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

İlçedeki 11 konaklama tesisinde yatak kapasitesi toplam 897'dir. Bunların yanı sıra ilçe merkezinde, baraj kenarında yöreye gelen ziyaretçilere hizmet sunabilen çeşitli büyüklüklerde lokantalar da bulunmaktadır. Bunlardan Nemrut yolu güzergâhı üzerindeki Cendere Köprüsü, Arsemia, Damlacık, Diyan Çeşmesi ve Nemrut Kafeteryası günü birlik hizmet veren ünitelerden birkaçıdır (<http://www.kahta.gov.tr>). Turizm, çoğaltan bir etkiye sahip olduğu için, diğer pek çok işkolunu da harekete geçirmesi nedeniyle ilçe ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Kâhta İlçesi'nde Kurumlar Vergisi mükellef sayısı 143, Sermaye Şirketleri 125, Diğerleri 18, Gerçek Usul Gelir Vergisi mükellef sayısı 1179, Basit Usul Gelir Vergisi mükellef sayısı 1524 ve Motorlu Taşıtlar Vergisi mükellef sayısı 6395'tir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca yapılan çalışmaların sonuçlarına göre Kâhta ilçesi 1996 yılında Türkiye'deki 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralaması bakımından 627, 2003 yılında ise 872 ilçe arasında gelişmişlik sıralaması bakımından 656. sırada yer almıştır (Çizelge-5 ve 6).

Çizelge-5: Kâhta İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (1996)

858 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
627	-0,579761	4

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce1996.html>

Çizelge-6: Kâhta İlçesi'nin Türkiye'deki ilçeler içindeki gelişmişlik sıralaması (2003)

872 ilçe içinde gelişmişlik sırası	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi	Gelişmişlik grubu
656	-0,61547	5

Kaynak: <http://dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce2003.html>

Gelişmişlik sıralamasını belirleyen başlıca faktörler ilçelerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, istihdamın sektörel dağılımının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve gelir düzeyinin ilçe nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarıdır. Bu çerçevede yapılan sıralamada, 1996 yılında Kâhta, 858 ilçe içinde gelişmişlik sıralamasında 627. sırada yer alırken, sosyoekonomik gelişmişlik endeksi eksi değerdedir. Gelişmişlik grubu bakımından ise 4. grupta yer almıştır. Buna karşılık 2003 yılında 1996 yılından daha da geriye düşmüş; 872 ilçe içinde gelişmişlik sırasında 656. sırada yer almış, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi değeri eksi değerde kalmış; gelişmişlik grubunda da bir basamak daha düşerek 5. grupta yer almıştır. Bütün bu göstergeler, ilçenin sosyal ve ekonomik yapısını net biçimde yansıtmaktadır.

5. Dünya Miras Alanı'nın Özellikleri

5.1 Tarihçe

Batıda Kahramanmaraş, Göksun, Pınarbaşı; kuzeyde Malatya ve Toros Dağları ile çevrelenen, antik dönemde bereketli topraklarıyla tanınan Kommagene Krallığı'nın sınırları, Yukarı Mezopotamya'dan Yukarı Fırat'ın batı yakasını takip ederek, doğuda Fırat Nehri, güneyde Nizip ve Antakya'ya kadar uzanmıştır. Yunanlı ve Romalı tarihçilere göre Kommagene Krallığı'nın ilk hükümdarı olan Ptolemaios, Selevkoslara isyan ederek MÖ 163 yılında Kommagene Krallığı'nı kurmuştur.

MÖ 80 yılında I. Mithradates Kallinikos, Selevkos hanedanlığında yaşanan taht kavgalarından yararlanarak, Seleukos Krallığı'ndan ayrılır (Goell, 1952: 2; Dörner, 1975: 31-42; Osman Hamdi Bey, 1987: XXII; Wagner, 2000: 22). Selevkos Nikator'un soyundan gelen Laodike Thea (Tanrıça) ile evlenen Mithridathes Kallinikos, Kommagene hanedanını kurar (Humann & Puchstein, 1890: 283-292, 299-317; Dörner, 1975: 31-42; Osman Hamdi Bey, 1987: XIII); Bu hanedanla anne tarafından Makedonya Hükümdarı Büyük İskender'e, baba tarafından da Pers Kralı Darius'a akraba olan Mithridathes Kallinikos, krallığına ataları olan Pers ve Makedonlar'ın inanç, kültür ve geleneklerini birleştirerek, Yunanca genler topluluğu anlamına gelen Kommagene adını verir (Dörner, 1975: 27; Wagner, 2000: 1).

Sınırlarını doğu yönünde genişletmek isteyen Romalılar ile batıya ilerlemek isteyen Parthlar arasında kalan Kommagene (Osman Hamdi Bey, 1987: XIV; Şahin, 1988: 11; Mommsen, 1999: 138; Smalwood, 2001:198), bir tampon devlet olarak bağımsızlığını diplomatik yollarla korumaya çalışır (Zeyrek vd. 2006: 53). Sınırlarını koruyabilmek amacıyla I. Antiochus, kızı Laodike'yi Part kralı ile evlendirir. Antiochus, Pontus Kralı Mithridates Eupator'a karşı Roma Konsülü Pompeius'un düzenlediği seferde (MÖ 66), Romalılara destek verir ve asker yollar (Magie, 1950:367; 377). Bu destek sonrasında Romalıların dostu unvanını alan küçük Kommagene Krallığı, içinde bulunduğu stratejik bölgedeki güç dengelerine uyum sağlayarak, varlığını sürdürür. Bu strateji sayesinde Romalılar, doğuda Suriye vilayetini oluştururken, Kommagene'ye müdahale etmez ve hatta Kommagene'ye topraklarını genişletme vaadinde bulunurlar (Magie, 1950: 377; Dignas & Filges, 1991:10).

İçinde bulunulan zor diplomatik koşullara rağmen, I. Antiochus'un krallığı döneminde Kommagene gerek ekonomik ve gerekse kültürel açıdan üst seviyeye çıkar (Sullivan, 1975: 31-39).

Antiochus'dan sonra, sırasıyla II. Mithradates ve II. Antiochus, Kommagene Krallığı'nın başına geçer. Daha sonra kral olan III. Antiochus ise, MS 17 yılına kadar ülkeyi yönetir (Dio, LII, 43). Onun ölümünden sonra, soylu tabaka Roma'ya elçiler göndererek, bu büyük imparatorluğun bir parçası olmak istediklerini ifade ederler (Tacitus, II, 42; Suetonius, Tiberius: 37; Suetonius, Caligula: 16, 3; Dio, LIX: 8,2).

Roma imparatorları Caligula ve Claudius ile yakın dostluklar kuran IV. Antiochus Epiphanes, Kommagene'nin askeri ve ekonomik açıdan ikinci parlak dönemini yaşamasında etkili olur (Wagner, 1975: 73). İmparatorla dostluğunun göstergesi olarak, Kral IV. Antiochus MS 41 yılında, Kudüs'deki Yahudi isyanının bastırılması için askeri birlik gönderir. Böylece, Claudius'un (MS 41-54) MS 41 yılında Roma İmparatorluğu'na bağlı uydu krallıklarda değişiklikler yaptığı dönemde; Kommagene de geçici olarak IV. Antiochus Epiphanes'in (MS 38-72) yönetiminde tekrar kısa bir süre krallık olur (Dio Cassius, LIX: 24, 1; Suetonius, Caligula: 24; Zeyrek vd., 2006: 54). IV. Antiochus MS 60 yılında Neron'a doğu seferinde yardımda bulunur. Karşılığında ise Kommagene'nin toprakları genişletilir (Tacitus, XIV, 26).

Vespasianus'un döneminde doğu politikalarında değişiklikler yapan Romalılar, bölgedeki farklılıkları gidererek hâkimiyeti sağlamışlardır. Uydu Kommagene ile Ermenistan Krallıklarının, sağlanan düzeni bozabileceği korkusu ile İmparator Vespasianus döneminde Suriye Valisi Paetus, Kral IV. Antiochus'un Part Krallığı ile işbirliği yaparak Roma'ya ihanet ettiği iddiası ile MS 72 yılında Kommagene topraklarını zapteder. IV. Antiochus'un tahtını terk etmesiyle biten Paetus'un bu seferi, tarihte Bellum Commagenicum olarak bilinir (Suetonius, Vespasianus, VIII, 4; Zeyrek vd., 2006: 54-55). Bu seferden sonra Kommagene Krallığı dört parçaya ayrılarak (Samosata, Caesarea, Germanicae, Perrhe ve Doliche) Roma'nın Suriye Eyaleti'ne dahil edilir (Suetonius, Caligula: 14,3; Dio, LIX: 27, 2f., 1992: Magie, 1950, cilt. II:1367).

5.2 Varlığın Tanımı

I. Antiochus'un *hierotheseion*'u bütün olarak yaklaşık 2,6 hektar (26.000 m²) alanı kapsamaktadır. Tümülüs'ün çapı yaklaşık 140 metredir. Tümülüs'ün zirvesi 2206 metrede bulunmaktadır.

Tümülüs yüzeyi, Antiochus döneminde anakaya üzerinde terasların yontularak düzlenmesi sırasında ana kayayı oluşturan kireç taşından elde edilmiş, küçük boyutta kırılmış çakılla kaplıdır. Önceleri 60 m yüksekliğinde olan Tümülüs'ün seviyesi, zaman içinde doğal etkenler ve araştırmalar sırasında kullanılan tahrip edici yöntemler nedeniyle yaklaşık 50 metreye düşmüştür.

Tümülüs'ün üç tarafında birer teras bulunmaktadır. Kâhta yönünden ulaşılan batı teras, güneybatı yönünde; Malatya tarafından ulaşılan doğu teras kuzeydoğuda ve her iki terastan ulaşılan kuzey teras Tümülüs'ün kuzeyinde yer almaktadır (Fotoğraf-1 ve 2)

Doğu ve batı teraslar, terasların topografik özelliklerine göre farklılaşmakla birlikte temel elemanlar itibarıyla, benzer şekilde düzenlenmişlerdir. Her iki terasta Tümülüs'e sırtını vermiş şekilde duran, kireçtaşından yapılmış beş tane tanrı heykeli ile her iki başta birer çift olmak üzere, koruyucu aslan ve kartal heykellerinden oluşan heykeller dizisi (toplam 9 adet) konumlanmıştır. Heykellerin dizilimi ve özellikleri, bazı farklılıklar göstermekle birlikte benzer şekilde olup, genellikle toplam 8-9 metre yükseklikte ve başlar tek başına, *tiaralar* da olmak üzere, 2,5-3,5 m yüksekliktedirler. Tanrıların dizilimi soldan sağa sırayla: Antiochus, Kommagene, Zeus, Apollo ve Herakles şeklindedir. Figürler tahta oturmuş biçimde şekillendirilmiş, ayakları bir taburenin üstünde durmaktadır. Heykel dizisinin iki ucunda birer kartal ve aslandan oluşan koruyucu hayvan figürleri yer almaktadır. Heykeller masif, geometrik, detaysız formlardan oluşmaktadır. Büyük taş bloklarının kuru duvar tekniği ile üst üste konulmasıyla inşa edilmişlerdir. Heykel dizisinin arkasında, her iki terasta da birbirine eş olan, Antiochus'un vasiyetini bildirdiği yazıt (*nomos*) yer

almaktadır. Ayrıca, her iki terasta Antiochus'un Pers ve Makedon atalarını gösteren, kumtaşından yapılmış rölyef dizileri bulunur. Batı terasta, atalar dizi ve kaideleri tanrı heykel dizisinin karşısında, batıda ve güneydoğuda olmak üzere iki aks üzerinde yer almaktadır. Daha geniş olan doğu terasta ise kolosal heykel dizisine dik olarak, terasın kuzey ve güney çeperlerinde bulunurlar. Doğu terasta ayrıca, heykel dizisinin tam karşısında kumtaşından, Goell (Sanders, 1996) tarafından basamaklı piramit olarak tanımlanan, kare biçiminde bir sunak yer almaktadır.

Fotoğraf-1: Nemrut Dağı Tümülsü'ü ve Doğu Terası'ndaki heykeller

Fotoğraf-2: Batı Terası'ndaki heykeller

Doğu teras yaklaşık 21x26 metre boyutların iken; batı terası yaklaşık 50x30 metredir. Daha dar olan Batı terasın batı kenarı, L şeklinde bir istinat duvarıyla genişletilmiştir. Doğu terasın tabanı Batı terastan 11 metre daha yüksekte yer almaktadır. Tümülsü'ün yüksekliği ise bu terastan itibaren 50 metreye ulaşmaktadır. Oldukça dar bir dikdörtgen biçiminde olan Kuzey terasta ise sadece çizgisel şekilde, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan kumtaşı *stel* dizisinin kaideleri gözlemlenmektedir. Bu teras yaklaşık 86 metre uzunluğunda; 0,83-0,90 m genişliğinde ve 0,33-0,40 m yüksekliğindedir. Toplam 42 *stel* ve 57 kaide bulunmaktadır. Bitişik giden kaide sırasında iki açıklık vardır. *Stellerde* herhangi bir kabartma ya da yazıt bulunmamaktadır. Kuzey teras *stellerinin* bu niteliğini Osman Hamdi ve Şahin gibi araştırmacılar, anıtın tamamlanmış olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

5.3 Varlığın Değeri ve Önemi

Alanda 1954-1976 yılları arasında aktif olarak çalışan Theresa Goell'e (Sanders, 1996: 36) göre Nemrut Dağı Tümülsü'nün eşsiz ve önemli kılan özellikler şunlardır:

- Antiochus'un *hierotheseionu* Hellenistik kültürün en seçkin ve aydınlatici anıtlarındandır,
- Hellenistik, Pers ve Anadolu geleneklerini birleştiren önemli bir örnektir,
- Hıristiyanlıktan hemen önceki dönemdeki farklı dinlerin gelişimini gösteren önemli bir tanıktır,
- Aslanlı Horoskop *stelinden* elde edilen tarihe göre, anıt tam olarak MÖ 1. yüzyıla tarihlenebilmektedir. Bu durum ise tarihi kesin olarak bilinmeyen diğer Hellenistik anıtlarla ilgili çalışmaların daha iyi değerlendirilmesine olanak vermektedir.

5.4 Bilimsel Çalışmalar

Nemrut Dağı kült merkezinin keşfedildiği tarihten bu yana yerli ve yabancı pek çok bilim insanı tarafından araştırılmış, alanda kazı ve restorasyon çalışmaları yapılmış, yapılan bu çalışmalara ilişkin sonuçlar yayımlanmıştır. Başlangıcından günümüze değin yapılan bilimsel çalışmalarla ilgili bilgiler kronolojik olarak aşağıda özetlenmiştir.

Stratejik önemi nedeni ile tarih boyunca egemen güçlerce ele geçirilmeye çalışılan Kommagene Krallığı, antik dönem kaynaklarında da adı geçmeyen Nemrut Dağı'ndaki kült merkezinin (*Hierotheseion*) keşfine kadar, araştırmacıların pek de ilgisini çekmemiştir. Bu kutsal alan ilk kez 1881 yılında Karl Sester tarafından keşfedilmiştir (Dörner, 1999:7). Bu keşiften sonra Sester'in bilgilendirmesiyle Alman otoritelerin ilgisini çeken Nemrut Tümülüsü ile ilgili ilk araştırma, 1882 yılında arkeolog Otto Puchstein ile Karl Sester'den kurulu bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

Puchstein'in bulguları arkeoloji dünyası kadar Osmanlı İmparatorluğu üst yönetimini de etkilemiş olmalıdır ki, Müze-i Hümayun'a (Osmanlı İmparatorluk Müzesi) 1881'de Müdür olarak atanan Osman Hamdi Bey, Sanayi-i Nefise Mektebi öğretim üyesi heykeltıraş Osgan Efendi ile birlikte Osmanlı misyonu olarak, Puchstein'dan bir yıl sonra, 1883 yılında; Nemrut Dağı anıtlarını incelemek, bu konudaki çeşitli soruları aydınlatmak için görevlendirilirler. Yazarlar, kısmi kazı da yaptıkları bu araştırmanın sonuçlarını, Puchstein'in bulguları ile karşılaştırmalı olarak "Le Tumulus de Nemroud Dagh" adlı Fransızca eserlerinde (1. basım 1883, 2. basım 1987) yayımlamıştır.

Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi'nin Nisan 1883'deki alan çalışmasını takiben; aynı yıl, bu kez Karl Humann ve Otto Puchstein, daha ayrıntılı incelemeler yapmak üzere Nemrut'a gitmiş ve hatta bu iki ekip yolda karşılaşarak, görüş alış-verişinde de bulunmuştur (Dörner, 1999: 32, 40).

Karl Humann ve Otto Puchstein, 1883 yılı mayıs ayında başlayan ve Nemrut'la birlikte bölgedeki diğer arkeolojik eserlerle ilgili araştırmaları da kapsadığı için Temmuz 1883'ün sonlarına kadar devam eden bu gezide, haziran ayı boyunca Nemrut'ta kalarak çalışmalarını tamamlar.

Karl Humann ve Otto Puchstein, Kommagene bölgesi ile birlikte kuzey Suriye'deki arkeolojik eserlere ilişkin çalışmalarını "*Reisen in Kleinasien und Nordsyrien-ausgeführt im Auftrage der Kgl. Preussischen Akademie der Wissenschaften, beschrieben von Karl Humann and Otto Puchstein*" (Prusya Kraliyet Akademisinin Görevlendirmesiyle – Anadolu'da ve Kuzey Suriye'de Yapılan Geziler. Anlatılar: Karl Humann ve Otto Puchstein) başlıklı iki ciltlik eserlerinde; alan çalışmasından ancak 10 yıl kadar sonra, 1890'da yayımlarlar. İlk cildi ana metin, ikinci cildi ise çizim ve fotoğraflardan oluşan bu kitabın büyük bir bölümü Nemrut Dağı'nda 1882-1883 yıllarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Humann ve Puchstein'in 1881-1883 yıllarında yaptığı ve 1890'da yayımlanan bu kapsamlı çalışmasından sonra; Nemrut Dağı ile ilgili araştırmalar uzunca bir süre kesintiye uğrar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve hatta 1938'e kadar, Nemrut Dağı odaklı alan araştırması yapılmaz. Ancak Antiochus'un *Hierotheseion*'u ile ilgili 1896'lardan başlayarak, çok sayıda araştırmacı çeşitli konularda yayımlar yaparlar (Sanders, 1996: 30-31).

Arkeolog F. Karl Dörner, hocasının yönlendirmesi ile daha doktora öğrencisi iken 1936-37'de Nemrut'la ilgilenmeye başlar ve Anadolu ile Doğu Akdeniz'de incelemeler yapma olanağı bulur. Boğazköy'deki kazılara katıldıktan sonra ise İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde göreve başlar.

Dörner, yapı araştırmacısı ve mimar Rudolff Naumann ile birlikte 1938 yılında bölgeye giderek Kommagene bölgesinde araştırmalarına devam etme olanağı bulur (Dörner, 1999: 138-139). Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın zorlu koşullarında çalışmalar devam edemese de Dörner ve Naumann, 1938 yılında yaptıkları incelemelerin sonuçlarını "*Forschungen in Kommagene* (Kommagene Araştırmaları) adı ile 1939 yılında yayımlarlar (Dörner, 1999: 138-149).

1951 yılında Dörner, Kommagene ve özellikle Nemrut Dağı'nda yapılması gerekli çalışmaları tanımlamak amacıyla tekrar bölgeye gelir. Bu gezi sırasında köylülerden edindiği bilgilerle, Eski Kâhta yanındaki Yeni Kale'den Kâhta Çayı (Nymphaios) ile ayrılan tepedeki, Arsemia'yı (Eski Kale) keşfeder. Dörner, Eski ve

Yeni Kale'de, Kommagene dönemine ait pek çok kalıntı olduğunu saptamanın heyecanı ile Almanya'ya geri döndüğünde, Theresa Goell ve Albrecht Goetze'den oluşan ekibin de, kendisi ile aynı yıl (1951) Nemrut Dağı'na geldiğini öğrenir. Dörner'in öncelikli amacı Kâhta Çayı kıyısındaki Arsemia'da kazı yapmak olmakla birlikte, Nemrut'a olan ilgisi de devam etmektedir. Bu koşullarda Amerikalı ekiple yapılan uzun yazışmalar sonunda, Nemrut Dağı ve Kâhta Çayı kıyısındaki Arsemia'da ortak çalışmalar yapmak üzere anlaşılır. Her iki alanın aynı ekiple çalışılması, bulguların; dolayısı ile Kommagene'nin bir bütün olarak yorumlanmasına da olanak sağlayacaktır (Dörner, 1999: 178).

Dörner ve Goell 1953'den 1956'ya kadar sürekli, 1958'de ise Nemrut'ta son kez birlikte çalışırlar (Sanders, 1996: 47, 52, 62). Bu süreçte Dörner'in (1999: 178) Nemrut'taki görevi pek çoğu küçük parçalar halinde olan, atalar kabartmalarının üzerindeki kitabeleri içeren çok sayıda buluntunun okunması, tasnifi ve yorumlanmasıdır.

Dörner Arsemia'daki çalışmalarına devam ederken, 1971 yılında Nordrhein-Westfalen (Kuzey Ren-Vestfalya) Eyaleti Bilim Bakanlığı'nın sağladığı destekle hazırlattığı bir rapora dayanarak, 1983 yılında Nemrut Dağı'nda restorasyon çalışmalarını gerçekleştirir.

Dörner, Nemrut ve Arsemia'daki çalışmaları ile ilgili bulguları kazılar süresince farklı makale ve yayınlarla anlatır. Ancak bunlar içinde en önemli olanı kuşkusuz 1981 yılında Gustav Lübbe Verlag GmbH tarafından "*Kommagene-Götterthron und Königsgraber am Euprat – Neue Entdeckungen der Arkaologie*" başlığı ile yayınlanan eserdir. 1987 yılında genişletilerek "*Der Thron der Götter auf dem Nemrud Dağı*" adı altında ikinci baskısı yapılan bu eserde Dörner, Karl Humann ve Otto Puchstein'in (1890) kitabından büyük çapta yararlanmışır. Dörner'in bu eserinin 1987'de yayınlanan ikinci baskısı, Prof.Dr. Vural Ülkü çevirisiyle 1999 yılında Türkçeye kazandırılarak "Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları" adı ile Türk Tarih Kurumu'na basılmıştır.

Dörner'le 1953-58 yıllarında beraber çalışmış olan mimar Theresa Goell ise hocası Karl Lehmann'ın yönlendirmesi ile 1939 yılından itibaren Nemrut Dağı ile ilgilenmeye başlar ve 1940'da bu konu ile ilgili ilk raporunu yazar (Sanders, 1996: XXIII, XXIV). Goell, Nemrut Dağı'na 1947'de ilk kez, 1951'de ise ikinci kez gelir. 1951-1956 arasında Dörner'le birlikte, daha sonra ise 1958, 1961, 1963, 1964, 1967 yıllarında Nemrut'ta ve Dörner'in Arsemia'da yürüttüğü kazılarda mimar olarak çalışır.

Goell, Nemrut'taki araştırmalarının ilk yıllarında daha çok kazı ve belgeleme amaçlı çalışmalara ağırlık verirken, 1954-56 yılları arasında Antiochus'un mezarını bulmak amacı ile Tümülüs'te kazı denemeleri yapar (Sanders, 1996: 44, 47). Başarısızlıkla sonuçlanan bu denemeler; 1961'den itibaren jeofizik araştırmalar ve yine anıt mezarın ortaya çıkarılması ile ilgili kazılarla devam eder. Goell, 1973'de ise son kez yaptığı alan çalışmasında, ateş sunağını onarır (Sanders, 1996).

Kaynaklara göre (<http://oasis.harvard.edu:10080/oasis/deliver/~sch00365>; Sanders, 1996: XV) Goell 1964 yılında Nemrut'taki kazıları durdurarak, ileride baraj altında kalacak olan Samsat'taki saray ve diğer kamu binalarına odaklanan yoğun bir kazı programına başlar. 1964 ile 1973 yılları arasında Samsat ve Nemrut Tümülüs'ündeki rekonstrüksiyonlar üzerinde çalışmaya başlar. Goell, Staten Islan Arkeoloji Derneği'nce desteklenen Samsat kazılarında Samsat'ın tepesinde yer alan İslam ve Selçuklu tabakalarına kadar ulaşır. 1973'den sonra ise, artık alan çalışmalarına devam edemez. Artık Goell'in amacı, Nemrut'ta yaptığı çalışmaların derlenmesidir.

Goell 84 yaşında ölümüne (1985) kadar, Nemrut çalışmaları ile ilgili bazı makaleler dışında, kapsamlı bir yayın yapma olanağı bulamamıştır. Bu sorunu çözmek amacı ile 1983'den itibaren Donald H. Sanders'i görevlendirerek, kazı çalışmalarını derlemesini ister (Sanders, 1996: XVI). 1985'de Goell'in ölümüyle kesintiye uğrayan bu süreç, Goell'in ailesinin Sanders'i görevlendirmesi ile devam eder. Goell'in araştırmalarını tek başına derlemek zorunda kalan Sanders gerek kazılar, gerekse Goell'le çalışan kişilere

ulaşarak, onun araştırmalarını derler. Sanders'in bu süreçte karşılaştığı zorluklar; birbirinden kopuk, ilişkisi net olmayan her türlü belgeyi ilişkilendirerek anlamak ve bir kısmı vefat etmiş olan kazı sürecinin hayattaki tanıklarına –ki bunların sayısı yaklaşık 50 kişidir- ulaşmaktır (Sanders, 1996: XVII). Goell'in Nemrut çalışmalarını olabildiğince ayrıntılı biçimde derleyen Sanders'in "*Nemrud Dağı: The Hierotheseion of Antiochus I of Commagene*" başlıklı, iki ciltlik İngilizce eseri, 1996 yılında Eisenbrauns yayınevinde (Winona Lake, Indiana) basılmıştır.

Pratikte Goell'in 1973'den sonra ara verdiği Nemrut'la ilgili çalışmalara, 1971'den itibaren yürüttüğü girişimlerle, 1983'den sonra Dörner devam etmek ister. Dörner'in bu dönem için tanımladığı amacı I. Antiochus'un mezar/hazine odasının bulunmasından çok, eserlerin tahrip olmasını engelleyecek restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesidir.

Dörner 1971 yılında, Nordrhein-Westfalen (Kuzey Ren-Vestfalya) Eyaleti Bilim Bakanlığı'nın sağladığı destekle, Hamburg'daki Hermann Dietrich Mühendislik Bürosu'na, Nemrut Dağı Tümülsü'ndeki eserlerin korunması amacı ile ayrıntılı bir rapor hazırlatmıştır. 1971-1983 yılları arasında Türk ve Federal Alman makamları arasında yapılan görüşmeler sonunda, bu raporun yapılması planlanan onarımlara esas oluşturmasına karar verilerek, 1984 yılında Nemrut Dağı Tümülsü'nde Dörner başkanlığında onarım amaçlı bazı müdahaleler yapılır (Dörner, 1999:230-; 1991: 24-26). Bunlar, batı terasının istinat duvarının onarımı ile üzerinde ziyaretçilerin gezindiği, yatık şekilde duran içinde Aslanlı horoskopun da bulunduğu beş tane kabartmanın yerine yerleştirilmesidir. Bu çalışmalara başlamadan önce ise Dörner, alanda görevli bekçinin konaklaması ve çalışmalar sırasında depo olarak kullanılmak üzere batı terasındaki kayalığa bitişik olarak bir depo yapısı da inşa ettirir.

Dörner'in başkanlığında Almanlarla, Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarından oluşan bir ekiple 1984'de başlanan Nemrut Dağı restorasyon ve çevre düzenleme çalışmalarının 5 yılda tamamlanması planlanmıştır. Ancak bu çalışmalar 1984 yılındaki alan çalışmasından sonra Dörner'in (?-1992) sağlığının bozulmasına koştur, kesintiye uğrar. Dolayısı ile 1984, Dörner'in alandaki son çalışma yılıdır.

Dörner'in 1956'dan itibaren epigraf olarak görev aldığı, 1984'de ise bazı onarımlar gerçekleştirdiği Nemrut Dağı çalışmalarına ilişkin kayıt ve bilgiler çok sınırlıdır. Dörner'in (1999: 230-234) Nemrut'ta yaptığı restorasyon amaçlı müdahaleleri onun *Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları* başlıklı eserinin 1987'de yayınlanan ikinci genişletilmiş baskısında sınırlı biçimde de olsa aktarılmıştır. Dörner (1991: 19-26) bu müdahalelere ayrıca, 1991 yılında yayınlanan "*Nemrut Dağı –Keşif ve Araştırma Tarihi*" başlıklı yazısında da değinir.

1980'li yılların ortalarından sonraki dönem, Nemrut Dağı için koruma konusunda peş peşe kararların alındığı dönemdir. Dörner'in Nemrut'taki çalışmalarına hastalık nedeni ile ara vermesinden iki yıl sonra, 13 Mart 1986 tarihinde bölgedeki başka eser ve yerleşmelerle birlikte Nemrut Dağı Tümülsü'ü, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2036 sayılı kararı ile tescil edilir ve koruma alanı belirlenir.

Nemrut Dağı Tümülsü "*Mimarlık ve heykeltıraşlık alanında Pers, Hellenistik ve Anadolu geleneklerinin birleştirilerek sergilendiği mükemmel bir örnek oluşu, kompleks tasarımı ve devasa ölçeği ile antik dünyada eşi olmayan bir proje oluşturması, o çağda eşi olmayan yüksek bir inşaat tekniği kullanılmış olması*" nedenleriyle Dünya Miras Komitesi'nin I, III ve IV no.lu kriterlerini sağlamış olduğu için 1987 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne, 448 sayılı referans numarası ile kabul edilir.

Nemrut Dağı Tümülsü'nün de içinde olduğu 13.850 hektarlık bir alan 7.12.1988 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı (karar no: 88/ 13 572) ile Milli Park olarak ilan edilir. Bu kararla Yeni Kale, Arsemia, Cendere Köprüsü gibi eserleri de içeren büyükçe bir alan Nemrut Dağı Milli Parkı olarak tanımlanır (no: 88/ 13 572

arkeolojik gözlem ve değerlendirmelerin yapılması; son olarak üçüncü amaç ise, turistik kullanımlara yönelik çevre araştırmalarının tamamlanmasıdır. Bu amaçlara uygun olarak 1988'den başlayarak Nemrut'ta çalışan Şahin ve çoğunluğu Alman araştırmacılardan oluşan ekibi, araştırmalarla ilgili tanım ve sonuçları farklı ortamlarda sunarlar. Şahin'in Nemrut'la ilgili çalışmalarda elde ettiği önemli sonuçlar Türkçe ve Almanca olarak, gerek Kültür ve Turizm Bakanlığı'na gerçekleştirilen Araştırma Sonuçları Toplantılarında ve gerekse farklı dergi ve kitaplarda yayımlanır (Şahin, 1988: 11-15; 1991a: 193-201; 1991b: 110-115; 1991c: 27-30; 1992: 121-123; 1998a: 30-35; 1998b: 36-38).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Nemrut Dağı'nda yapılacak müdahaleleri tanımlamak üzere "Nemrut Dağı Çevre Düzenleme Projesi'nin temini için ihale düzenler ve ihaleyi 18.1.1999 tarihinde KA-BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme-Mimarlık Ltd. Şirketi kazanır. İhale kapsamında yapılması beklenen; 1/5000, 1/500 ölçekli halihazır haritaların yapımı, röleve, restitüsyon, restorasyon çalışmaları, yönetim planı, çevre düzenleme projesi, çevre düzenleme alt yapı projesi, yeni yapı mimari, elektrik, statik projeleridir. İlgili firma, 1/5000, 1/1000, 1/500 ölçeklerinde harita tekniğinde çizilmiş paftalar, 1/500, 1/200, 1/50 ölçekli belgeleme-röleve çizimlerini üretir. Ancak harita çizimlerinde kot bağlantıları Türkiye'nin nivelman ağına bağlanmadığı ve bu çalışmaların nivelman şebekesi yönetmeliğine uymadığı gerekçesi ile sözleşme 5.6.2000 tarihinde iptal edilir.

1980'lerden sonra Nemrut Dağı ile şahsen ilgilenmeye başlayan mimar Maurice Crijns ilki Şubat 1998'de olmak üzere Nemrut Dağı'nda yapılması gerekli çalışmalar için bir plan tanımlamaya çalışmaktadır. Crijns birbiri ile ilişkili ele alınmasını istediği bu raporlarında, bu planın amaçları ile özellikle kazı ve tamamlamaya yönelik işlere yer vermektedir. Bu raporlar içinde ise daha önce yapılan jeofizik çalışmalarla örtüşmeyen bazı hipotezler de bulunur. Örneğin Crijns Nemrut Tümülüsü'nün konum olarak Sesönk'teki küçük olan Tümülüs'üne özdeş olduğunu iddia ederek, "Kommagene Unutulan Krallık" adlı kitabının 31. sayfasında daha önce anlattığı gibi "Kral Anriochus'un heykelinin altında başlayan kaya oyma bir tünel mezar odası bulunduğunu" iddia etmektedir. Restorasyon sırasında ise "gelişmiş teknikler gerektiğini ifade ederek, taşların iç çatlaklarını birleştirme kapasitesine sahip bağlayıcı bileşenlerle kimyasal bağlama tekniklerinin uygulanması gerektiğini" söyler. Ancak bu tekniğin ne olduğu, ya da nasıl saptanacağına ilişkin bilgiler raporda yer almaz. Büyük taş blokların yerlerine güvenle koyulması için ise "80 MT'lik güçte bir vincin kullanılması" gerektiğini ifade eder. Dolayısı ile Crijns, bu eserin özgününe ilişkin tartışmalar netleşmediği halde, eserin tamamlanmasını öngörmektedir. Daha dirençsiz kumtaşından yapılmış olan stellerin ise "bir üst örtü ile korunması ya da yerlerine kopyalarının koyulmasını" önermektedir. Ayrıca, "Tümülüs'ün yapısının kontrol edilerek özgün yüksekliğine ulaştırılması, üzerindeki çukur ve deliklerin kapatılması ve patikaların yok edilmesini" de öngörmektedir.

Crijns, raporlarında yer alan planlama kapsamında ise "deneyim kazanabilmek amacıyla en az zor olan restorasyondan başlanması gerektiği"ni ifade ederek, bu savı şu gerekçelerle savunmaktadır: "Tanrıların da başı olduğu için ortada yer alan Zeus'tan başlanması gerekir. Bir başka mantıklı neden de heykel sıralarının ortasından başlamak uygulamayı kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda mezara giden tünel de kazılabilir." Sunulan rapor ekinde önerilen Ana Plan'a ilişkin bir zaman çizelgesi yer alır. Bu önerideki organizasyon şemasında ise proje ekibinin müdürü Maurice Crijns'dir.

Aynı yıl Şahin'le birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yerel yetkili makamlarından temsilcilerinin de içinde bulunduğu bir ekip tarafından hazırlanan 14 Eylül 1998 tarihli yazıda ise, alanda yapılması gerekli çalışmalar kısaca şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Nemrut Dağı'nın sahibi belirlenmeli ve oluşturulacak bir proje başkanlığı ile çalışmalar tek elden yürütülmelidir,
- Konu sadece zirvedeki anıtlarla sınırlandırılmayıp çevresiyle birlikte ele alınmalıdır,

- *Envanter çalışmaları öncelikle yapılmalı, eserlerin durumları tespit edilip acil korumaya alınmalıdır,*
- *Çalışma takvimi, koruma binası, eserlerinin kopyalarının sergilenmesi, Tümülius'ün onarımı, konservasyon ve restorasyon konu başlıklarında Sencer Şahin'in görüşlerine katılmaktadır,*
- *Bu çalışmaların arkeolojik ve sanatsal araştırma ve tespit kısmı bir akademik heyet başkanlığında yürütülmelidir. Aynı şekilde koruma, restorasyon, teşhir kısmında da akademik, teknik, uzman arkeolog ve uzman müzecilerden oluşan bir heyetin sorumluluğuna verilmesi, konservasyon ve kopyalama işinin ise yukarıdaki heyetlerin kontrolünde sponsor firmaların sorumluluğuna verilmesi, Tümülius onarımında da ilgili kişi veya kuruluşların denetimi ya da danışmanlığından yararlanılması görüşüne ulaşılmıştır.*
- *Ancak daha önceki olumsuz uygulamalar göz önüne alındığında yapılacak tüm işlerde ihale sistemi olarak brans firmalarından taşeronluk hizmeti alma ve pür emanet usulü ile işleri yürütmenin kontrolü ve insiyatifini korumak açısından önemli olduğu kanaatine varılmıştır.*

1990'lara doğru Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nın özel ilgisiyle, Nemrut'la ilgili yayınlar artmaya başlar. Nezhil Başgelen'in yöneticiliğinde, Cumhuriyet'ten sonra Nemrut'la ilgili ilk yayın Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi tarafından ilk baskısı 1883'de yapılan Fransızca eserin 1987'de yapılan tıpkıbasımıdır. Bu eser halen Türkçeye çevrilmiş değildir. Bunu 1990 yılında, F.K. Dörner'in 1987'de Almanya'da "Der Thron der Götter auf dem Nemrud Dağı" adı ile ikinci baskısı yapılan, Prof.Dr. Vural Ülkü çevirisiyle TTK tarafından Türkçe olarak yayınlanan "Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları" adlı kitap izler.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nca 1998'den başlayarak Nemrut'la ilgili başka popüler yayınlar da yapılır. Bunlar arasında Nezhil Başgelen tarafından yazılan ya da derlenen "Tanrılar Dağı Nemrut / Mountain of the Gods" (1998), "Havadan Nemrut" (2000), "Nemrut Dağı, Keşfi, Kazıları, Anıtları" (2003) isimli eserlerle; Gülcan Acar'ın kendi fotoğrafları ile birlikte derlediği "Nemrud" (2004) adlı eser de sayılabilir.

Bunlar arasında Nezhil Başgelen tarafından Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış olan "Tanrılar Dağı Nemrut / Mountain of the Gods" (1998), adlı eserde Nemrut yazıtının Prof.Dr. Sencer Şahin tarafından yapılmış ilk Türkçe çevirisi yer alır. Daha önce farklı dillerde yayınlanmış olan bu yazıtın Türkçe çevirisinin tamamlanmış olması, kuşkusuz Nemrut'ta yapılacak çalışmalar için çok önemli bir katkıdır.

Benzer şekilde yine Nezhil Başgelen'in "Havadan Nemrut" (2000) başlıklı eseri, özellikle alanda kapsamlı müdahaleler yapılmadan önceki durumu hava fotoğrafları ile belgelemekte olup, alanla ilgili yapılacak bilimsel amaçlı çalışmalar için de önemlidir.

Maurice Crijns 1998'den itibaren bir yandan Nemrut'la ilgili çalışmaları yürütmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurular yaparken, bir yandan da 1998'de Uluslararası Nemrud Vakfı'nı (UNV veya "International Nemrud Foundation / INF) kurar. Böylece Şahin'in ilk kez 1989'da gündeme getirdiği bir vakıf kurma fikri, Crijns tarafından uygulamaya koyulur ve vakıf için Türkiye'den ciddi maddi kaynak da sağlanır (http://www.nemrud.nl/tr/sp_tekst1.asp, bkz, sponsorlar başlığı).

Türkiye'den isim yapmış politikacı ve bürokratların da katkısı ile kurulduğu ifade edilen Uluslararası Nemrud Vakfı'nın web sitesinde, vakfın etkinlikleri ile ilgili bilgi ve belgeler bulunmakla birlikte; kuruluş tarihi ve kurucularına ilişkin bilgiler maalesef yer almaz. Yine aynı web sitesinde "Nemrud Günlüğü" başlıklı bölümde 1985'den bu yana Crijns'in Nemrut'la ilgili etkinlikleri ile birlikte, Prof. Brijder başkanlığında kurulan ekibin Nemrut'ta yaptığı çalışmalara ve bunların kısa sonuçlarına ilişkin bazı bilgiler de yer alır (<http://www.nemrud.nl>). Bu bilgiler arasında Nemrut Dağı Tümüliusü'nün 13 Ağustos 1999'da Dünya Anıtlar Fonu'ndan (DAF, World Monuments Found) John Stubbs Nemrut'ta incelemeler yaptığı ve Nemrut'un 14.9.1999 tarihinde 2000 yılı için hazırlanan *Tehlike Altındaki 100 Alan Listesi*'nde yer aldığı ve bu durumun New York'taki Asya Topluluğu toplantısında açıklandığı bilgisine de yer verilir.

Eylül 2000’de yapılan UNV olağan toplantısında Nemrut kampanyası için hazırlanan strateji tartışılır ve Ocak 2001’de Amsterdam’da yapılan toplantıda da DAF Programlar Başkanı John Stubbs, DAF’ın UNV’nın Nemrut Projesi’ni destekleyeceğini bildirir. Ancak DAF’ın aktif olarak bu projeye katkısı Kasım 2001’de Amsterdam’da yapılan toplantıdan sonra netleşecektir.

17 Mayıs 2001 tarihinde UNV, Prof.Dr. Herman Brijder ile Nemrut Projesi’nin proje başkanlığını Amsterdam Üniversitesi adına yürütmek üzere bir sözleşme imzalar (<http://www.nemrud.nl>). Buna koşut olarak 2001 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilgili Genel Müdürlüğü’nün onayıyla, Prof.Dr. Herman A. G. Brijder’in başkanlığında ve Maurice Crijns’in yönetiminde çoğunluğu Hollandalı uzmanlardan oluşan ekibe, Uluslararası Nemrud Vakfı’nın da desteği ile alanda çalışmak üzere bir yıllık yüzey araştırması yapma izni verilir. Bu izne konu olan Brijder başkanlığında ve Crijns yönetiminde hazırlanan araştırma ve restorasyona ilişkin müdahaleleri tanımlayan rapor ve konu ile ilgili yazışmalar, ilgili Genel Müdürlüğün arşivlerinde mevcuttur.

Bu izne dayanarak Brijder’in başkanlığında ekip 14 Temmuz 2001’den itibaren alanda aktif olarak çalışırlar (<http://www.nemrud.nl>, bkz. bölüm “günlüğü”). 2001 yılında Nemrut’la ilgili Alan Bilgi Sistemi (Site Information System-SIS) kurmak üzere belgeleme çalışmaları yapılır. Belgelemede CALLIDUS precision systems GmbH şirketinin (<http://www.callidus.de/t3d/index.php?id=18&L=1>) desteği ile Callidus marka 3B lazer tarama tekniği kullanılmıştır (Fotoğraf-3 ve 4).

Fotoğraf-3 ve 4: D Lazer Callidus kullanılıyor (http://www.nemrud.nl/tr/nw_tekst1.asp, 22-8-2001)

Uluslararası Nemrud Vakfı’nın web sitesinin “Nemrud’un Günlüğü” bölümünde verilen 2001 yılı fotoğraflarından Tümülüs’ün hemen eteğinden geçen ve pek çok kez ilgili Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (AKTVKKB) kararına konu olmuş olan yolun bu süreçte kullanıldığı, alanda 2001 yılından itibaren vinç kullanıldığı UNV’nın web sitesindeki fotoğraflardan anlaşılmaktadır (<http://www.nemrud.nl>, bkz. bölüm “günlüğü”) (Fotoğraf-5).

Aynı yıl bir yandan da Delf Teknik Üniversitesi’nden sağlanan teknik destekle, GPS Coğrafi Konum Sistemi kullanılarak Tümülüs’ün ve yakın çevresinin haritası çıkarılır. Bu harita GAP İdaresi tarafından 2007 yılında hazırlatılan 1/1000 ölçekli harita ile örtüşmekte olup, haritanın sayısal kopyası Kültür ve Turizm Bakanlığı arşivindeki belgeler arasında mevcuttur. Brijder & Crijns ekibi yönetiminde 2001’de ölçümleri yapılan bu haritanın, çizimi sonraki yıl tamamlanacaktır.

Brijder & Crijns ekibinin alanda yaptıkları 2001 yılı çalışmaları oldukça sınırlıdır. Ancak bu yıl boyunca farklı otoritelerle bir araya gelerek toplantı ve konferanslar yapılır. Bu kapsamda 16-18 Ağustos 2001 tarihinde Kâhta’da “Nemrut Dağı’ndaki Eserlerin Korunması ve Restorasyonu” konulu bir konferans gerçekleştirilir. Konferansa Kültür ve Turizm Bakanlığı üst düzey yetkilileri ve uzmanları, Uluslararası

Nemrud Vakfı, Türk Demokrasi Vakfı, Dünya Anıtlar Vakfı'nın başkanları ve temsilcileri, kazı ve araştırma başkanı Prof.Dr. Brijder ve ekibi, Akbank yetkilileri, Adıyaman Valisi ve Kâhta Kaymakamı katılır. Bu toplantı sonunda Dünya Anıtlar Vakfı'na alanda koruma ile ilgili bilimsel ve teknik planlama ve değerlendirme yapılması görevi verilir. 20 Eylül 2001 tarihinde ise Ankara'da gerçekleştirilen bir başka toplantıda Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan Nemrut Dağı Milli Parkı (NDMP) Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP) tartışılır.

Fotoğraf-5: Çalışmalarda kullanılan vinç (http://www.nemrud.nl/tr/nw_tekst1.asp, 23-7-2003)

Ağustos 2001'de Ankara'da merkezi otoritelerle birlikte, farklı paydaşların katılımı ile yapılan ve Dünya Anıtlar Vakfı'nın alanda koruma ile ilgili bilimsel ve teknik planlama ve değerlendirme yapılması görevinin verildiği toplantıdan sonra, bu kez Amsterdam'da bir toplantı daha yapılır. 14-16 Kasım 2001 tarihleri arasında Dünya Anıtlar Vakfı (WMF)'nin öncülüğünde gerçekleştirilen bu toplantıya UNV, Türk yetkililer ve DAF uzmanları katılır. Nemrut'ta 2001 yılında Brijder başkanlığında ve Crijns'in yönetiminde gerçekleştirilen çalışmalarla, Kâhta Konferansının değerlendirildiği bu yuvarlak masa toplantısının amacı 2002 yılında yapılacak çalışmalarının planlanmasıdır. DAF adına farklı disiplinlerden uzmanların da katıldığı bu toplantı sonucunda hazırlanan bu raporda, yuvarlak masa toplantısının kısa tutanakları ile birlikte, 2002 yılında yapılması gerekli çalışmalara ilişkin bilgiler yer alır. Hazırlanan önerideki ana amaç ise, Nemrut Dağı'nda bulunan heykellerin yerlerine koyularak, tamamlanmasıdır. Toplantı sonrasında Dünya Anıtlar Vakfı (DAV) adına hazırlanan 2002 yılında yapılması planlanan işleri tanımlayan bu rapor, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilir.

Prof.Dr. Herman Brijder başkanlığında, Maurice Crijns ve Eric Moormann yönetiminde oluşturulan ekip, 2 Haziran 2002'den itibaren alana gelerek DAF desteğinde hazırlanan ve Bakanlıkça da uygun bulunan, 2002 Çalışma Raporu'nda tanımlanan çalışmaları uygulamaya başlarlar.

Alan çalışması öncesinde DAF tarafından biri uluslararası, diğeri ise Türk uzmanlardan olmak üzere iki bilimsel heyet oluşturulur. DAF'ın uluslararası ekibinde: Mark Weber, A. Elena Charola, Paolo Pagnin, Dr. Predrag Gavrilovic, Dr. Bernard Fitzner, Kurt Heinrichs, Dennis La Bouchardiere yer alır. Türk uzman heyetinde ise Dr. Emine Caner-Saltık, Dr. Tamer Topal, Dr. Ahmet Türer, Evin Erder ve Dr. Ayşe Tavukçuoğlu'ndan oluşmaktadır. Bu heyetlerin amacı, DAF'ın 2002 çalışma planı ile birlikte, alandaki çalışmaları izlemek ve değerlendirmektir. Bu ekip üyeleri ile biri Haziran 2002, diğeri Temmuz 2002'de olmak üzere sezon boyunca alanda iki ayrı inceleme yapılır.

3-6 Haziran 2002 tarihleri arasında DAF'ın daveti ile Nemrut'ta giden Türk uzmanlar ekibi ile Dr. Brijder başkanlığında araştırma ekibi arasında, uygulamaya ilişkin öncelikler, yöntem ve süreçler konusunda ciddi yaklaşım farklılıkları ortaya çıkar. Türk uzmanlar ekibi, alan çalışması sonunda gözlem ve tespitlerini Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sundukları 14 Haziran 2002 tarihli raporda aktarırlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ise bu raporu 2002 yılı çalışmalarında değerlendirilmesi istemi ile Brijder ve ekibine iletir. Raporda kısaca şu noktalara dikkat çekilmiştir:

- Batı terasındaki kumtaşı *steller*in iki tanesinin düşmesi ve tüm *steller*de hızlı taş bozulmalarının saptanması, bu alanı öncelikli müdahale alanı sınıfına sokmaktadır. Steller geleneksel yöntemlerle dikkatle taşınmalıdır.
- Koruma malzemelerinin seçimi için laboratuvar çalışmaları yapılmalıdır.
- Doğu terasında yapılması planlanan kartal ve aslan başı heykellerinin *anastilosisi* için taş bozulma sorunları, alanın yakınından geçen fay hattı ve heykellerin yapısal dayanıksızlıkları göz önüne alınarak, bu aşamada yapılması uygun görülmemektedir.
- Yerden yükselen nemle bozulmaya devam eden heykel parçaları, taş ve çakıldan oluşturulmuş emniyetli bir zemin üzerine geleneksel yöntemlerle hafifçe kaldırılarak ve yine kendi pozisyonlarında yerleştirilmelidir.
- Anakaya ve Tümülüs üzerindeki gevşek taşların deprem durumunda getireceği riskler araştırılmalıdır.
- Kazı ekibinin faaliyetlerinde gereken duyarlılığı göstermediği, belgeleme çalışmalarını tamamlamadığı belirlenmiştir.
- Kazı ekibinin bu sezon yapacağı işlerin projeleri geliştirilmemiş, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan onay alınmamıştır.
- Koruma yaklaşımının bir bütün olarak yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Brijder başkanlığındaki ekip 2002 yılında, bir yandan araştırma ve belgeleme çalışmalarına devam ederken, bir yandan da alandaki eserlere müdahaleler de yaparlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili Genel Müdürlüğü'nün arşivinde, 2002 yılında alanda yapılan müdahalelerle ilgili Brijder ekibince hazırlanmış bir sonuç raporu bulunmamaktadır. 2002 yılı araştırma ve uygulamalarına yönelik sonuçlar, araştırma ekibinden Moormann ve Versluys'un (2002: 73-111; 2003: 155-180; 2005: 125-143) *BABESCH* dergisinde yazdıkları makalelerle; yine Brijder ve Moormann'ın 9 Aralık 2004 tarihinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Çalışma İzin Belgesi almak üzere yaptıkları başvuru ekinde iletilen üç ciltlik raporda yer alır.

Nemrut'ta 2002 yılında yapılan çalışmalara ilişkin bir başka belge ise, Bakanlık temsilcilerinin 12 Ağustos 2002 tarihli ayrıntılı raporudur. Bu raporda, araştırma sezonu boyunca denetledikleri ve tanıklık ettikleri çalışmalarla ilgili tespit, görüş ve değerlendirmeler ayrıntılı olarak aktarılmaktadır. Alanda yapılan tüm müdahaleleri "*Koruma ve Çevre Düzenleme Çalışmaları, Yapısal Restorasyon, Konservasyon Çalışmaları, Arkeolojik Belgeleme Çalışmaları, Arkeolojik Yüzey Araştırması, Epigrafiik Belgeleme Çalışmaları, Analiz Çalışmaları, 14.07.2002 Tarihinde Kâhta Zeus Otel'de Yapılan Toplantı, Sorunlar ve Öneriler*" adı altında farklı başlıklarda derleyerek sunan bu raporda, araştırma ekibinin niteliğine ilişkin önemli gözlem ve değerlendirmeler de yer alır.

DAF'ın daveti ile alana gelen heyetten bir grup uzman da, Temmuz 2002'de alana gelerek incelemeler yaparlar. A. Elena Charola gibi bazı üyeler ise, alanda araştırmalar yapmak üzere Nemrut Dağı'nda daha uzun süre kalarak, bazı araştırmalar yapmışlardır. DAF, bu ekiplerce Haziran 2002 ve Temmuz 2002'de yapılan çalışmaların sonuçlarını derleyerek, "Mission Report 2002" adı altında 17 Aralık 2002'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletir. Mektubun ekinde ayrıca, Prof.Dr. Brijder'e 11 Ekim 2002'de yazdıkları, Nemrut Proje Ekibi'nden resmi olarak çekildiklerini bildiren yazı da yer alır.

2002 yazında, eski araştırma başkanı Prof.Dr. Sencer Şahin, alanda yapılan uygulamalarla ilgili kaygılarını, 13 Ağustos 2002 tarihli, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Osman Niyazi Çakmak'a ilettiği yazıda bir kez daha aktarır. Yazıda, Şahin'in geniş bir ekiple başlattığı çalışmalarda yapılan jeofizik ölçümler, filolojik ve arkeolojik araştırmalar sonucunda Tümülüs'ün içyapısı ve eserlerin tarihi hakkında önemli bilimsel sonuçlara ulaşıldığı belirtilerek, bu çalışmalara ilişkin yayınlar listelenmiştir.

Yapılan bilimsel çalışmalar sonunda, "Kral Antiochus'un eserini tamamlayamadan öldüğü, doğu terasında heykellerin başlarının bile tamamlanmadığı, Antiochus başının tamamlanmayıp yerine koyulmadan heykel dizisinin arkasında bırakılmış olduğu, diğer tanrı figürlerinin işlenmelerinde de eksikler bulunduğu, yazıtlarda geçen, tören esnasında kullanılmış olması gereken bir çok nesnenin ortada olmadığı, tüm bunlara dayanarak restorasyon amacıyla örneğin Antiochus başının yerine konmasının bir tarih tahrifatı" olacağı belirtilmektedir. Ayrıca, Crijns'le ilgili belgelere dayanarak kaygılarını anlatan Şahin, yapılan uygulamaları da ciddi biçimde eleştirir. Şahin (2004: 26-31) bu mektupta sunduğu görüşlerini 2004 yılında Bilim ve Ütopya dergisinde de daha sonra yayımlamıştır.

Üzerinde tarih bulunmayan, ancak yazı metninden 2002 yılı sonunda hazırlandığı anlaşılan bir başka yazı da, Prof.Dr. Cevat Erder imzalı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilen mektuptur. Mektupta kısaca Nemrut'la ilgili geçmiş Koruma Kurulu kararlarına atıflar yapılarak, DAF ve Türk uzmanlarca alanda yapılan çalışmalarla ilgili sorunlar dile getirilir. Yaşanan gelişmeler üzerine DAF Başkanı John H. Stubbs'un 17 Aralık 2002 tarihli yazısıyla bazı endişelerini belirterek, bu sorumluluktan resmi olarak çekildiği ifade ettiği aktarılmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı konu ile ilgili olarak bilgilendirilmiştir. Erder'in Nemrut Dağı'nda yapılan çalışmalarla ilgili görüşleri, 2004 yılında Bilim ve Ütopya Dergisi'nde yayımlanmıştır (Erder, 2004: 32-35).

2002 yılında Nemrut Dağı'nda yapılan uygulamalarla ilgili eleştirilere ve DAF'ın proje ekibinden çekilmesine rağmen, 2003 yılında Brijder ve Crijns ekibi yeniden bir başvuru yapar.

Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 2001'den bu yana konuya bütüncül yaklaşılması gerektiğini hatırlatarak, uygulama için ayrıntılı projeler beklediğini ifade etmiş, buna rağmen 2002 ve 2003'de çalışmalara devam edilmesini sağlamıştır. Ancak 2004 yılında halen taleplerinin gerçekleştirilmediğini tespit ederek, Brijder ekibinin başvurusunu kabul etmez. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun bu kararından sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı da Brijder ekibine 2004 yılı için araştırma izni vermez.

Dünya Miras Alanı ile ilgili olarak çok önemli bir gelişme ise Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 22 Haziran 2005 tarihli Bakanlık oluru ile İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi ve ICOMOS Milli Komitesi Başkanı Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın koordinatörlüğünde, ODTÜ Mimarlık Bölümü Malzeme Koruma Laboratuvarı'ndan Prof.Dr. Emine Caner Saltık, Prof.Dr. Cevat Erder, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden Yrd. DoçDr. Gülsün Tanyeli, İÜ Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'ndan Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu ile İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'ndan Heykeltıraş Ali Osman Avcı'dan oluşan bir heyetin "Bilimsel Danışma Kurulu" olarak görevlendirmesidir.

Nemrut Tümülüsü Bilimsel Danışma Kurulu, Brijder başkanlığındaki ekibin yayınları ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teslim ettiği 2002 ve 2005 yıllarına ait Arazi Çalışmaları rapor ve önerilerini inceler. Ayrıca, 2005 yılında, alanda ayrıntılı gözlem ve tespitler yaparak değerlendirmelerini 22 Haziran 2005 tarihli raporla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunar.

Nemrut Tümülüsü Bilimsel Danışma Kurulu'nun raporunda Prof.Dr. Herman A. G. Brijder'in başkanlığında ve Maurice Crijns'in yönetiminde çalışan ekibin yaptığı çalışma ve uygulamalarla, belgelemeye yönelik

2002 yılında, eski araştırma başkanı Prof.Dr. Sencer Şahin, alanda yapılan uygulamalarla ilgili kaygılarını, 13 Ağustos 2002 tarihli, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Osman Niyazi Çakmak'a ilettiği yazıda bir kez daha aktarır. Yazıda, Şahin'in geniş bir ekiple başlattığı çalışmalarda yapılan jeofizik ölçümler, filolojik ve arkeolojik araştırmalar sonucunda Tümülüs'ün içyapısı ve eserlerin tarihi hakkında önemli bilimsel sonuçlara ulaşıldığı belirtilerek, bu çalışmalara ilişkin yayınlar listelenmiştir.

Yapılan bilimsel çalışmalar sonunda, "Kral Antiochus'un eserini tamamlayamadan öldüğü, doğu terasında heykellerin başlarının bile tamamlanmadığı, Antiochus başının tamamlanmayıp yerine koyulmadan heykel dizisinin arkasında bırakılmış olduğu, diğer tanrı figürlerinin işlenmelerinde de eksikler bulunduğu, yazıtlarda geçen, tören esnasında kullanılmış olması gereken bir çok nesnenin ortada olmadığı, tüm bunlara dayanarak restorasyon amacıyla örneğin Antiochus başının yerine konmasının bir tarih tahrifatı" olacağı belirtilmektedir. Ayrıca, Crijns'le ilgili belgelere dayanarak kaygılarını anlatan Şahin, yapılan uygulamaları da ciddi biçimde eleştirir. Şahin (2004: 26-31) bu mektupta sunduğu görüşlerini 2004 yılında Bilim ve Ütopya dergisinde de daha sonra yayımlamıştır.

Üzerinde tarih bulunmayan, ancak yazı metninden 2002 yılı sonunda hazırlandığı anlaşılan bir başka yazı da, Prof.Dr. Cevat Erder imzalı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilen mektuptur. Mektupta kısaca Nemrut'la ilgili geçmiş Koruma Kurulu kararlarına atıflar yapılarak, DAF ve Türk uzmanlarca alanda yapılan çalışmalarla ilgili sorunlar dile getirilir. Yaşanan gelişmeler üzerine DAF Başkanı John H. Stubbs'un 17 Aralık 2002 tarihli yazısıyla bazı endişelerini belirterek, bu sorumluluktan resmi olarak çekildiği ifade ettiği aktarılmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı konu ile ilgili olarak bilgilendirilmiştir. Erder'in Nemrut Dağı'nda yapılan çalışmalarla ilgili görüşleri, 2004 yılında Bilim ve Ütopya Dergisi'nde yayımlanmıştır (Erder, 2004: 32-35).

2002 yılında Nemrut Dağı'nda yapılan uygulamalarla ilgili eleştirilere ve DAF'ın proje ekibinden çekilmesine rağmen, 2003 yılında Brijder ve Crijns ekibi yeniden bir başvuru yapar.

Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 2001'den bu yana konuya bütüncül yaklaşılması gerektiğini hatırlatarak, uygulama için ayrıntılı projeler beklediğini ifade etmiş, buna rağmen 2002 ve 2003'de çalışmalara devam edilmesini sağlamıştır. Ancak 2004 yılında halen taleplerinin gerçekleştirilmediğini tespit ederek, Brijder ekibinin başvurusunu kabul etmez. Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun bu kararından sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı da Brijder ekibine 2004 yılı için araştırma izni vermez.

Dünya Miras Alanı ile ilgili olarak çok önemli bir gelişme ise Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 22 Haziran 2005 tarihli Bakanlık oluru ile İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi ve ICOMOS Milli Komitesi Başkanı Prof.Dr. Zeynep Ahunbay'ın koordinatörlüğünde, ODTÜ Mimarlık Bölümü Malzeme Koruma Laboratuvarı'ndan Prof.Dr. Emine Caner Saltık, Prof.Dr. Cevat Erder, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden Yrd. DoçDr. Gülsün Tanyeli, İÜ Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'ndan Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu ile İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'ndan Heykeltıraş Ali Osman Avcı'dan oluşan bir heyetin "Bilimsel Danışma Kurulu" olarak görevlendirmesidir.

Nemrut Tümülüsü Bilimsel Danışma Kurulu, Brijder başkanlığındaki ekibin yayınları ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teslim ettiği 2002 ve 2005 yıllarına ait Arazi Çalışmaları rapor ve önerilerini inceler. Ayrıca, 2005 yılında, alanda ayrıntılı gözlem ve tespitler yaparak değerlendirmelerini 22 Haziran 2005 tarihli raporla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunar.

Nemrut Tümülüsü Bilimsel Danışma Kurulu'nun raporunda Prof.Dr. Herman A. G. Brijder'in başkanlığında ve Maurice Crijns'in yönetiminde çalışan ekibin yaptığı çalışma ve uygulamalarla, belgelemeye yönelik

eksiklik, yanlışlar ve tutarsızlıklar; önceki Koruma Kurulu kararları da gözetilerek ayrıntılı biçimde irdelenmiştir. Raporun sonuç bölümünde ise; gerek yöntem gerekse yaklaşım açısından Hollandalı araştırma ekibinin nitelik itibarıyla, Dünya Mirası Listesi'nde bulunan alanın sorunlarının bütüncül çözümü açısından yetersiz olduğu ifade edilmiş ve Nemrut Dağı Tümülsü'nde geleceğe yönelik olarak yapılması gerekli çalışmaların ayrıntısı tanımlanmıştır.

2006 yılı başında, daha önce Nemrut'la ilgili araştırma ve değerlendirmelerde DAF adına da görev yapan ODTÜ'lü öğretim üyelerinin de katılımı ile, Restorasyon Programı koordinatörlüğünde ODTÜ bünyesinde bir çalışma ekibi oluşturulmuş ve bu ekip özellikle Nemrut Tümülsü Bilimsel Danışma Kurulu'nun önerileri ile birlikte kendi deneyimlerine dayanarak alanın korunması için üst ölçekli çalışmaları da gözeten *Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP)* önerisi geliştirmiştir.

Nemrut Dağı Tümülsü'nü tarihsel ve güncel bağlamda ele alan *Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP)*; Adıyaman kentini *GAP Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı* çerçevesinde 2005'de tamamlanan *Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı (ESEP)* ve *GAP Bölgesi Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı (2005)* çerçevesinde değerlendirerek, makro ölçekle birlikte Nemrut Dağı'nda yapılması gerekli çalışmaları mevzuattaki yeni araçları da gözeterek tanımlanmış ve Mart 2006'da ODTÜ tarafından hazırlanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunulmuştur.

Nemrut Dağı'nda gerçekleştirilmesi gerekli korumaya yönelik araştırmalarla birlikte, Adıyaman'ın GAP içindeki konumu gözetilerek ODTÜ tarafından hazırlanan KNKGP'nin kapsamı, etap ve aşamaları Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç'la birlikte, Bakanlığın üst düzey yönetimine 2006 yılının başlarında yapılan bir dizi toplantıda sunulur. Nemrut Dağı Tümülsü merkezli bu programın iki temel amacı vardır:

- UNESCO Dünya Miras Listesi'nde bulunan Nemrut Dağı Tümülsü merkezli olmak üzere, Nemrut Milli Parkı sınırları içinde kalan arkeolojik alanlarla birlikte, Adıyaman İli sınırları içinde bulunan *Kommagene uygarlığına* ait anıtları içeren bölgenin uluslararası koruma ilkeleri doğrultusunda mimari, arkeolojik, tarihsel, ekonomik, sosyal, kültürel, doğal ve çevre bilimiyle ilgili değerleri ile bir bütün olarak korunması, yorumlanması, sunumu ve sürekliliğinin sağlanması,
- GAP projesi ile en verimli topraklarının büyük bir kısmı (%80) Atatürk Barajı altında kalan, GAP içinde gelir düzeyi en düşük ikinci il olan, tarihi-kültürel katmanlaşma açısından Nemrut başta olmak üzere önemli kültür varlıklarına sahip olan Adıyaman İli'nin, kültür varlıkları odaklı kalkınmasına yönelik Nemrut Tümülsü merkezli bir Yönetim Planı hazırlamak; böylece GAP içinde daha çok Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin odaklı gelişen turizmin, kontrollü olarak Adıyaman'a da yönlendirilmesini sağlamak ve Adıyaman'ı daha uzun süre kalınan bir turizm iline dönüştürmek.

Nitekim *GAP Bölgesinde Kültürel Mirası Geliştirme Programı* çerçevesinde 2005'de tamamlanan *Güneydoğu Anadolu Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmin Geliştirilmesi Planı (ESEP)* ve *GAP Bölgesi Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı* ile geliştirilen üst ölçekli kararlarda, bu nitelikte alt ölçekli Yönetim Planlaması ve koruma projelerinin kontrollü ve aşamalı olarak, turizmle birlikte geliştirilmesini öngörmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı da üst makamların uygun görüşünü takiben, ODTÜ tarafından hazırlanan KNKGP 28.6.2006 tarihinde Ankara'da yapılan toplantıda Nemrut Tümülsü Bilimsel Danışma Kurulu'na sunmuştur. Nemrut Tümülsü Bilimsel Danışma Kurulu tarafından da olumlu bulunan ve kabul edilen programın işlerliğe geçirilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ODTÜ arasında "*Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı- Nemrut Dağı ve Tümülsü ve Anıtları Malzeme, Yapısal durum, Jeolojik Araştırmalar ve Koruma Önerileri Geliştirme ve Yönetim Planı Hazırlamasına İlişkin*" bir protokol hazırlanarak; 15 Ağustos 2006 tarihinde taraflar arasında imzalanmıştır.

ODTÜ ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında söz konusu protokolün imzalanmaya başlanmasından sonra, Mart 2007'den başlayarak Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Planı'nda tanımlanan proje takviminde bazı aksaklıklar yaşanmış, dolayısı proje takviminde gecikmeler yaşanmış ve ODTÜ ekibince 2007 yılında yapılması planlanan arazi çalışması gerçekleştirilememiştir. Bu aksaklıkların giderilmesi ve halinde, Yönetim Planına ilişkin arazi çalışmalarının 2008 yılı yazında yapılması planlanmıştır. Arazi çalışmalarının tamamlanmasından sonra, programda bu proje için ayrılan süreye uygun olarak yeniden proje takvimi düzenlenerek Yönetim Planı'nın tamamlanması amaçlanmaktadır.

6. Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında Mevcut Durum

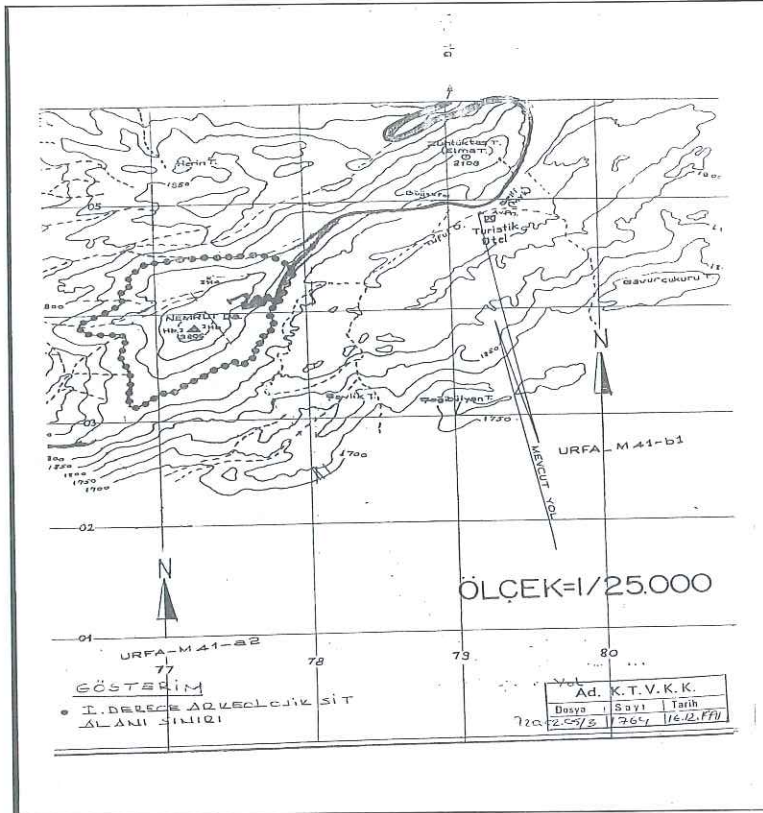
Nemrut Dağı'nda yapılan incelemeler ve görüşmelerle tespit edilen sorunlar, "Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar" ve "Alan Düzeyinde Sorunlar" olmak üzere iki ayrı bölümde açıklanacaktır.

6.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar

6.1.1 Dünya Miras Alanı'nın Sınırları

Dünya Miras Alanı'nın sınırları belirlenmiştir. Tampon bölge mevcut değildir.

Nemrut Dağı Tümülsü 1987 yılında, 2863 sayılı yasaya göre, 13.03.1986 tarihinde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2036 sayılı kararı ile **1. Derece Arkeolojik Sit Alanı** olarak belirlenmiş, Nemrut'la birlikte başka sit alanlarını da içeren 13.850 hektarlık bölge 7.12.1988 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı (karar no: 88/ 13 572), 2873 sayılı yasaya Bakanlar Kurulu Kararı ile Milli Park olarak ilan edilmiştir (RGS: 20052, RGT: 17 Ocak 1989). Böylece Dünya Miras Alanı'nın sınırları belirlenmiştir (Şekil-4).

Şekil-4: Dünya Miras Alanı sınırı (1. derece arkeolojik sit alanı sınırı)

2002 yılında onaylanan Nemrut Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nda (NDMP-UDGP'nda) ise Tümülsü içeren 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın çevresindeki bölge **1. Derece Hassas Bölge** olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlar çerçevesinde UNESCO Dünya Mirası İzleme Komitesi'nce hazırlanan *State of Conservation of World Heritage Properties in Europe SECTION II: Committee Decision* (2006) başlıklı raporun "Sınırlar ve Tampon Bölge (*Boundaries and Buffer Zone*) başlıklı alt bölümünde, alan sınırlarına ilişkin tanımın yeterli (adequate) olduğu; alan çevresinde bir "tampon bölge tanımının olmadığı, gerekli olmadığı" ibaresi yer almaktadır (<http://whc.unesco.org/en/list/448>).

NDMP-UDGP'nda yer alan 1. Derece Hassas Bölge tanımı 2873 sayılı yasaya göre belirlenmiş olup; 2004 de değişen koruma mevzuatına uygun olarak alanın çevresine ilişkin bir tampon bölge tanımı yapılmamıştır. 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan değişikliğe uygun olarak NDMP-UDGP'ndaki 1. Derece Hassas Bölge'nin Etkileşim Geçiş Sahası olarak tanımlanması ve böylece bu bölgede koruma mevzuatına göre işlem yapılması bir seçenek olarak gözükmektedir.

6.1.2 Yönetim Yapısı

Dünya Miras Alanı'nın, aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığı, arkeolojik sit alanı olması nedeniyle de Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumlu merkezi kurumlardır. Yerel açıdan ise, Dünya Miras Alanı'nın Adıyaman İli'ne bağlı Kâhta İlçesi sınırları içinde yer alması nedeniyle, Adıyaman Valiliği ve Kâhta Kaymakamlığı sorumlu idari makamlardır. Bu yerel idari makamlar bünyesinde Nemrut Dağı Tümülsü Arkeolojik Sit Alanı içinde Adıyaman Müze Müdürlüğü, sit alanının yakın çevresi (1. Derece Hassas Bölge) ve tüm milli park içinde Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ildeki milli park ile ilgili şube müdürlüğü, sorumlu yerel kurumlardır.

Alanın korunması konusunda her iki bakanlık da yasaların kendisine verdiği yetki ve sorumluluk içinde hareket ediyor olsa da, bu durum aynı zamanda alan yönetiminde çok başlılığı yaratmakta, kimi zaman da yetki ve sorumluluklar konusunda bazı karışıklıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

6.1.3 Yönetim Planı

Nemrut Dağı'na ilişkin bir yönetim planı bulunmamaktadır.

UNESCO Dünya Mirası İzleme Komitesi tarafından 2006 yılında hazırlanan raporun üçüncü bölümünde yer alan 5. *Yönetim Planı* başlığı altında alanla ilgili "bir Yönetim Planı'nın olmadığı" ancak "Ocak 2007 tarihinde tamamlanacağı" ibaresi yer almaktadır (<http://whc.unesco.org/en/list/448>). Aynı raporun Sonuçlar ve Önerilen Aksiyonlar (14. *Conclusions and Recommended Actions*) başlıklı 14. bölümünde Geleceğe Yönelik Aksiyonlar (*Future actions*) başlığı altında içinde "raporda verilen tüm başlıkları gözeterek en kısa sürede bir Yönetim Planı'nın hazırlanması amaçlanmaktadır" ifadesi yer almaktadır (<http://whc.unesco.org/en/list/448>).

6.1.4 Ziyaretçi Yönetimi

Dünya Miras Alanı'nın ziyaretçi yönetim planı bulunmamaktadır. 1991-2006 yılları arasında Dünya Miras Alanı'nın da içinde yer aldığı Nemrut Dağı Milli Parkı'nın ziyaretçi sayısı aşağıdaki çizelgede verilmiştir (Çizelge-7).

Çizelge-7: 1991-2006 yılları arasında Nemrut Dağı Milli Parkı'nı ziyaret edenlerin sayıları

Yıl	Yerli Turist Sayısı	Yabancı Turist Sayısı	Toplam
1991	2.497	12.746	15.224
1992	1.322	19.007	20.329
1993	558	10.465	11.023
1994	245	1.989	2.234
1995	3.391	6.150	9.541
1996	7.218	9.644	16.862
1997	9.275	12.345	21.62
1998	11.459	14.692	26.151
1999	19.575	8.412	27.987
2000	25.262	12.783	38.045
2001	26.562	25.461	52.023
2002	22.003	27.351	49.354
2003	18.117	13.583	31.700
2004	36.690	17.475	54.165
2005	22.970	15.948	38.918
2006			26.078

Kaynak: <http://www.kahta.gov.tr>

Ziyaretçi sayıları yıllar itibariyle kökenlerine göre incelendiğinde, 1991-1998 yılları arasındaki bütün yıllarda, yabancı ziyaretçilerin yerli ziyaretçilerden fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık 1999 yılından itibaren, üstünlük yerli ziyaretçilere geçmiştir. Bunda Nemrut Dağı'nın da yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne olan iç turizm talebinin artması ve özellikle de iç turizmde bu bölgeye yönelik paket turların sayısındaki artışın rolünün büyük olduğu düşünülmektedir.

Nemrut Dağı Milli Parkı'nın Karadut Köyü yönünde, Arsemia'da ve Malatya İli sınırında olmak üzere üç giriş kapısı bulunmaktadır. Milli Park'a giriş ücreti alınması işi Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ihale ile özel sektöre devredilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Milli Park içindeki Tümülüs'ün ziyareti için ayrı bir ücret alınması kararı alınmışsa da Valilik kararıyla 2002'den beri uygulanmamaktadır.

Milli Parkın giriş kesiminde hizmet birimlerinin olduğu alanda otopark, kafeterya, hediyelik eşya satış birimi, jandarma karakolu bulunmaktadır. Burada Nemrut Dağı ile ilgili kitap, broşür, CD, DVD, hediyelik eşya satışı yapılmaktadır (Fotoğraf-6). Bu alandaki olanaklar ziyaretçiler için yeterli düzeydedir.

Fotoğraf-6: Nemrut Dağı'ndaki kafeterya

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 4 elemanı Dünya Miras Alanı'nda görev yapmaktadır. Bunlardan 1 kişi kadrolu, diğer 3 görevli ise DÖSİMM elemanıdır. Bekçiler sürekli olarak 2'şer kişi nöbet tutmaktadırlar. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün ise Dünya Miras Alanı'nda bir görevlisi bulunmaktadır. Söz konusu görevli, film çekimlerini kontrol etmektedir. Zira Milli Park içindeki her türlü film çekimi izne tabi olup ücretlidir.

Tüm bu olanaklara karşı bir ziyaretçi yönetim planının olmaması, ziyaretçilerin alanı sağlıklı bir şekilde gezmelerini sağlayamamanın ötesinde, eserlerin zarar görme riskini de arttırmaktadır.

Ziyaretçi yönetim eksikliğinden kaynaklanan sorunların çözümüne dönük olarak Nemrut Dağı Çevre Düzenleme ve Hizmet Evi Uygulama Projesi yapım işi Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne halen yürütülmekte ve tamamlanmasına çalışılmaktadır.

6.1.5 Bilgi, Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

6.1.5.1 Bilgi

Adıyaman il merkezinden itibaren Kâhta yönünde ve Kâhta'dan sonra da Nemrut Dağı'nı işaret eden yönlendirici levhalar mevcuttur. Ancak bu levhaların hiçbirinde Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Alanı olduğuna ilişkin bir işaret yoktur.

Milli Park'ın giriş kapılarında da böyle bir bilgi ya da işaret bulunmamaktadır. Yalnızca kafeteryanın bulunduğu alandaki duvarda Nemrut Dağı'nın 1987 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alındığını belirten ve buraya ait Türkçe ve İngilizce çok kısa bilgi içeren bir levha bulunmaktadır. Bu levhanın yanına bir de Milli Park'ın bir haritası konulmuştur. Ancak her iki levha da görülebilen yerde değildir. Bunların görülebilmesi için kafeteryanın balkonuna çıkmak gerekmektedir. Burada da görsel bakımdan iyi bir sergileme bulunmayıp, levhalar yere yerleştirilmiş ayrıca, önlerine banklar konulmuştur (Fotoğraf-7 ve 8). Gerek kafeteryanın bulunduğu alanda gerekse Tümüls'ün olduğu kesimde ziyaretçileri bilgilendirmeye yönelik görselliğin ön planda olduğu levhalar bulunmamaktadır.

Fotoğraf-7: Kafeteryadaki bilgilendirme levhaları ve konumu

Fotoğraf-8: Bilgilendirme levhalarının sunum biçimi

Tümüls'ün üzerinde eserlere zarar verilmesini engellemek üzere koyulmuş bazı uyarı panoları vardır. Bu panoların hemen hepsi malzeme ve konum açısından niteliksiz olup, sunduğu bilginin içeriği ve alanın doğru sunumu ile kontrolü açısından yetersizdir.

Nemrut Dağı'nda TRT ve diğer kimi televizyon kanalları ile ünlü bazı fotoğrafçılar tarafından yapılan ve belge niteliği taşıyan fotoğraf çekimleri, belgesel film çalışmaları da bulunmaktadır.

Ayrıca, Dünya Miras Alanı ile ilgili internet siteleri vardır. Bunlardan biri Uluslararası Nemrud Vakfı'na aittir. Ayrıca, Adıyaman Valiliği, Kâhta Kaymakamlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitelerinde Nemrut Dağı'na ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesinde ise Uluslararası Faaliyetler bölümünün UNESCO kısmında "Dünya Miras Listesi'nde Türkiye" başlığı altında Dünya Miras Alanı hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından hazırlatılan ve Türkiye'deki Dünya Miras Alanları'nın tanıtımını içeren belgesel niteliğindeki CD'de Nemrut Dağı'na da yer verilmiştir.

Nemrut Dağı, çok sayıda bilimsel çalışmalara konu olmuş ve olmaya devam eden bir alandır. Bilimsel çalışmaların yanı sıra tanıtıma yönelik farklı nitelikte kitap ve yayınlarda bulunur. Bu çalışmaların listesi kaynakça bölümünde verilmiştir.

6.1.5.2 Eğitim ve Dünya Miras Alanı'na İlişkin Toplumsal Farkındalık

Dünya Miras Alanı'nda yapılan görüşmelerde kişilerin, alanın özelliği konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla sorular sorulmuştur. Bu sorulardan en önemlisi; sorunun yöneltildiği kişinin, yaşadığı ya da ziyaret ettiği alanın Dünya Miras Alanı olduğunu bilip bilmediğidir. Sorulan bu sorunun karşılığında alınan yanıtlar aşağıdaki çizelgede yer almaktadır:

Çizelge-8: Yöre halkının ve ziyaretçilerin Nemrut Dağı'nın Dünya Miras Alanı olduğu konusundaki bilgisi

Görüşülen Kişiler	Kişi sayısı	Geldiği yer	DMA olduğunu bilip bilmediği
Yerli turist grubu	3	Adıyaman ve Urfa	Bilmiyor
Yerli Turist grubu	3	Kâhta ve Adana	Bilmiyor
Yerli Turist grubu	5	Urfa	Bilmiyor
Yabancı Turist	1	Fransa	Biliyor
Yabancı Turist	1	İngiltere	Biliyor
Yabancı Turist	1	Japonya	Biliyor
Yabancı Turist	2	Almanya	Biliyor
Turistik tesis işletmecisi	6	-	1 kişi biliyor
Yöre halkından	5	-	Bilmiyor

Tabloda da izlendiği gibi, Dünya Mirası Alanı'nı ziyaret eden yabancı ziyaretçilerin alanın bu özelliğinin bilincinde olmalarına karşılık, çevre illerden gelen yerli ziyaretçilerle yörede yaşayan ve hatta turizm konusunda faaliyet gösteren işletme sahiplerinin bu özelliğin farkında olmadıkları saptanmıştır.

Yörede yaşayan halkın, yörenin Dünya Mirası Alanı olduğu konusundaki bilgisini artırmaya yönelik olarak okul ve evlerde yapılan herhangi bir eğitim programı ya da çalışmasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Böylesi bir program ya da çalışma, alanla ilgili tüm kurum ve kuruluşların sorumluluğundadır.

6.1.6 Kadro Sorunları

Alan yönetimindeki idari belirsizlikle birlikte kadro eksikliği, alanın yeterince korunmasında güvenlik zafiyetine yol açmaktadır.

6.1.7 Koruma Çalışmaları

Nemrut Dağı "1. Derece Arkeolojik Sit Alanı" statüsüne sahiptir. Bunun yanında alan, Nemrut Dağı Milli Parkı adı ile 1988 yılında Milli Park kapsamına alınmıştır. Milli Park'ın Uzun Devreli Gelişim Planı 7 Haziran 2002 tarihinde onaylanarak plan hükümleri yürürlüğe girmiştir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Dünya Mirası Alanı'nın yasal bakımdan güçlü bir koruma şemsiyesi altında olduğu söylenebilir.

6.1.8 Dünya Miras Alanı'nın Korunması Konusunda İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Nemrut Dağı'nın korunması ve geliştirilmesi konusunda ilgi grupları arasında tam bir iletişim ve işbirliği söz etmek oldukça zordur. İlgili grupları arasındaki iletişim eksikliği bazı durumlarda bir ilgi grubu üyelerinin kendi içerisinde de olabilmektedir. Özellikle de karar vericilerin kendi aralarında ve karar vericilerle yararlanıcılar arasındaki ilişkilerde bu durum açık biçimde görülmektedir.

6.1.9 Finansal Kaynaklar ve Yatırımlar

Nemrut Dağı'nın Dünya Mirası Alanı olmasına bağlı doğrudan bir finansal kaynak yoktur. Bunun yanında altyapı ve korumayla ilgili çalışma ve projeler için devlet tarafından her yıl belirli miktarda parasal kaynak tahsis edilmektedir.

Bununla birlikte, bilimsel çalışmalar bölümünde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi çeşitli dönemlerde yapılan araştırmalar için çeşitli kişi ya da gruplar tarafından maddi destekler sağlandığı bilinmektedir.

6.1.10 İzleme

Nemrut Dağı Dünya Mirası Alanı'nda mevcut uygulamaların etkilerini izleyen, denetleyen ve başarılı olup-olmadıklarını anlamaya yarayacak herhangi bir izleme programı hazırlanmış değildir.

Ancak 1972 yılında imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'nden doğan uluslararası yükümlülükler doğrultusunda taraf ülkelerin her altı yılda bir Dünya Miras Merkezi'ne sunmak zorunda oldukları periyodik raporlama yapılmaktadır.

6.2 Alan Düzeyinde Sorunlar

Nemrut Dağı'nın güncel durumunun saptanmasına yönelik olarak yapılan araştırma ve gözlemlerin sonuçları ile ilgili gruplarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapıldığı takdirde, Dünya Mirası Alanı'nın sit alanı ve aynı zamanda Milli Park olması nedeniyle, koruma konusunda yasal bakımdan güçlü bir şemsiye altında olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Dünya Mirası Alanı'nın korunması konusunda bazı sorunlar da mevcuttur.

6.2.1 İdari Sorunlar

6.2.1.1 Ziyaretçi Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Milli Park'ın giriş kesiminde hizmet birimlerinin olduğu alanda otopark, kafeterya, hediyelik eşya satış birimi, jandarma karakolu bulunmaktadır. Burada Nemrut Dağı ile ilgili kitap, broşür, CD, DVD, hediyelik eşya satışı yapılmaktadır. Bu alandaki olanaklar ziyaretçiler için yeterli düzeyde gibi görünüyorsa da Dünya Miras Alanı'nın tarihsel ve arkeolojik kimliğine uygun değildir. En önemlisi alanda ziyaretçilerin kullanımına tahsis edilmiş bir tuvalet bulunmamaktadır (Fotoğraf-6).

Alanda, farklı nitelikteki ziyaretçilerin yönlendirilmesi, bilgilendirilmesi (dolaşım güzergâhı, pano ve işaretler) ve kontrolü, engellilerin erişimi, rehberlik hizmetleri, vb. konularında eksiklik ve sorunlar vardır.

Tümülüs teraslarına, eserlerin bulunduğu alana ziyaretçi geçişini engellemek amacı ile zincirli bariyerler yerleştirilmiştir. Malzeme, tasarım ve işçilikleri nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen zincirli bariyerler, görsel kirlilik yaratmakta; bazı noktalarda montajı sağlam olmadığı için de eserlere dokunarak zedelemektedir (Fotoğraf-9). Alana gelen ziyaretçilerin sınırsız ve tanımsız biçimde dolaşmaları (eserlerin, Tümülüs'ün üzerine çıkmaları vb.) eserlere ciddi şekilde zarar vermektedir.

Fotoğraf-9: Zincirli bariyerler

Alana tırmanan ziyaretçilerin güzergâh boyunca dinlenebilmelerine olanak sağlamak amacı ile Milli Park Müdürlüğü'nün önerisi ile bu güzergâhlara bir kaç tane ahşap oturma bankı yerleştirilmiştir. İşlevsel açıdan çok gerekli olan bu banklar tasarım ve işçilik açısından niteliksiz olup, yerleştirilirken zemine sağlam oturtulmamıştır (Fotoğraf-10).

Fotoğraf-10: Güzergâh boyunca yerleştirilen banklar

Alana erişen taş kaplı yaya yolları ile Tümülüs teraslarına metal ve çok renkli çöp kovaları yerleştirilmiştir. İşlevsel açıdan çok gerekli olan çöp kovaları, malzeme ve tasarım açısından alanla uyumsuz olup görsel kirlilik yaratmaktadır.

Alanda her yıl gerçekleştirilen geniş katılımlı festival sırasında, tüm alana yayılan ziyaretçiler eserlere ve çevreye ciddi zararlar vermektedir. Alanda çok sayıda katılımcıyla bu tür organizasyonların gerçekleştirilmesi tarihi eserler açısından önemli riskler içermektedir (Fotoğraf-11).

Fotoğraf-11: Nemrut Dağı Kommagene Festivali

Ayrıca; Tümülüs'te ziyaretçilerle ilgili olarak meydana gelebilecek acil durumlarda erişim zorluğu olup buna bağlı olarak da güvenlik sorunu vardır.

6.2.1.2 Yönetim Planı Eksikliğinden Kaynaklanan Sorunlar

Nemrut Dağı'nın korunmasından, sit alanı ve Dünya Mirası Alanı olması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Park olması nedeniyle de Çevre ve Orman Bakanlığı sorumludur. Birçok benzer dünya miras alanında olduğu gibi, Nemrut Dağı'nın yönetiminde de iki kurum arasında kimi zaman eşgüdüm sorunları yaşanmaktadır.

Örneğin; Dünya Mirası Alanı'na girişte alınan ücret konusu iki kurum arasında henüz çözüme kavuşturulamamıştır.

Nemrut Dağı Tümülüsü diğer ören yerlerinden farklı olarak 24 saat hizmet vermesine rağmen Tümülüs ve teraslarda elektrik ve su yoktur. Su ihtiyacı, traktörün çektiği tankerle Karadut Köyü'nden karşılanmakta olup gerek miktar gerekse sağlık koruma açısından yeterli değildir.

Diğer taraftan Tümülüs'te elektrik bulunmamasına karşın Adıyaman yolundan Tümülüs'e ulaşılan kesimdeki elektrik direkleri ve elektrik hattı doğal çevreyi görsel anlamda ciddi biçimde zedelemektedir.

6.2.1.3 Alanda Yapılan Çalışmalarla İlgili Sorunlar

Uluslararası Nemrud Vakfı'nın koordinasyonunda ve Amsterdam Üniversitesi Arkeoloji Merkezi'nin başkanlığında Nemrut Dağı'nda 2001-2003 yılları arasında yapılan ve gerek bilim çevrelerinde (Erder, 2004; Şahin, 2004) gerekse kamuoyunda büyük tartışmalara neden olan çalışmaların, Dünya Miras Alanı'nda hem fiziksel çevrede hem de eserler üzerinde önemli derecede olumsuzluklar yarattığı düşünülmektedir.

Alanın kazı ve araştırma tarihi boyunca, özellikle 2001 yılından sonra Prof.Dr. Brijder başkanlığındaki ekip tarafından gerekli ön araştırmalar yapılmadan gerçekleştirilen: heykellerin kaldırılması için vinçlerin kullanımı; Vinçlerin Tümülüs'ün olduğu alana kadar çıkarılması için yol yapımı; Dünya Miras Alanı'nda bilimsel temele dayanmadan yapıldığı iddia edilen (Şahin, 2004:27-28) heykel başlarının buldukları yerlerden kaldırılarak kaidelerin önüne sıralı olarak dizilmeleri ve bu süreçte gerekli araştırmalar yapılmadan bazı heykellerin (Doğu Teras, Antiochus ve aslan heykelleri) tamamlanmasına yönelik kapsamlı yapılan

müdahaleler; Batı terastaki *stellerin* laboratuvar olarak tanımlanan yere kaldırılmaları sürecinde bazı parçalara zarar verilmiş olması gibi sorunlar, alandaki koruma çalışmalarının gereklerine uygun olarak yapılmadığını göstermektedir.

6.2.1.4 Güvenlik

Nemrut Dağı'nda güvenlik yeterli değildir. Alandaki eserler sadece iki adet bekçi ile korunmaya çalışılmakta olup, pratikte her terasta sürekli bir bekçi bulunmamaktadır. Dolayısı ile alanın korunması ve izlenmesi açısından önemli eksiklik ve sorunlar vardır.

6.2.1.5 Yollar

6.2.1.5.1 Araç Yolları

Nemrut Tümülüsü yakın çevresinde var olan araç yolları Malatya yönünden batı terasa erişen yol dışında, NDMP-UDGP'nda öngörülen yollarla örtüşmektedir. Ancak Karadut Köyü'ne gelen yol bozuktur.

Adıyaman Yönünde var olan Kafeterya'ya kadar ulaşan Beton Parke Araç Yolu: Bölgenin iklim koşullarına uygun olmayan malzeme ile kaplanmış olup; renk ve doku açısından doğal çevreyle uyumsuzdur. Alana erişimi sağlayan ve kullanım değeri taşıyan, NDMP-UDGP'na uygun olarak gelişmiş olmakla birlikte özgününde granit parke taş kaplı olan bu yol, 2006 yılında beton parke ile kaplanmıştır (Fotoğraf-12).

Fotoğraf-12: Beton parke ile kaplanan yol

Malatya yönünden Doğu terasa araçla ulaşımı sağlayan Toprak Servis Yolu: Hierotheseion'a erişim sağlayan tek yol olmakla birlikte, bu servis yolu araziye yarararak zedelemiş ve güvenlik zafiyetine yol açmıştır.

6.2.1.5.2 Yaya Yolları

Kafeteryadan Tümülüs'e Ulaşan Taş Kaplı Yaya Yolları: Kafeteryadan Tümülüs'e erişen iki adet taş kaplı yaya yolu bulunmaktadır. Bunlardan biri doğu terasa çıkış sağlamakta olup, daha eskidir ve katırla tırmanışa da daha uygundur. Batı terasa erişen taş kaplı yaya yolu ise, daha dik olmakla birlikte daha kısadır ve yayalarca tercih edilmektedir. 1983/84 yıllarında yapılmış olan bu yol güzergâhı kısmen bu yöndeki Kutsal Tören Yolu üzerinde geçmiştir. Var olan yaya yolları tarihi kaynaklardan gelen bilgilere göre Kutsal Tören Yolları ile örtüşmemekte olup; alanın ziyaretçilere doğru sunumu açısından sorun yaratmaktadır (Fotoğraf-13 ve 14).

Fotoğraf-13: Doğu terasa çıkan yol

Fotoğraf-14: Batı terasa çıkan yol

Tümülüs Üzerindeki Sorunlar: Ziyaretçilerin kontrol edilememesi sonucu oluşmuş bu patikalar halen sınırlı da olsa kullanılmakta olup, Tümülüs'ü oluşturan mucurun aşağıya kaymasını hızlandırmaktadır. Tümülüs'ün özgün malzemesi olan mucur, doğu ve güney çepelere doğru yayılmış olup, Tümülüs özgün yüksekliğini yitirmiştir.

Tarihi belgelerden 1883'ten bu yana Tümülüs'ün üzerinde üç adet çukur olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise sadece Doğu terasında kaideler dizininin arkasında bir çukur bulunmaktadır. Goell döneminde mezar odasını bulmak üzere açılmış olan bu çukur Tümülüs'ün bütünsel formunu zedelemektedir.

6.2.1.6 Yapılar

Nemrut Dağı'nda bulunan yapılar; geçici, kalıcı ve kalıntı halinde olmak üzere üç bölüme ayrılabilir.

Restorasyon Laboratuvarı: Batı terasa yakın konumda, doğu ve batı terasları birbirine bağlayan yolun kuzey kenarında, betonarme karkas sistemle inşa edilmiş ve alüminyum levhalarla kaplı olarak inşa edilmiş olan tek katlı bir yapıdır. Çok uzak mesafeden Tümülüs ile birlikte algılanmakta olup konum ve ölçeği ile alanın algısını zedelemektedir (Fotoğraf-15).

Alanda çalışma yapan/yapacak araştırma ekiplerinin ihtiyaç halinde barınacakları, çalışacakları, alet ve donanımı güvenli koşullarda saklayabilecekleri mekânlar bulunmamaktadır.

Doğu terasının kuzey batı eteğinde ve kafeteryanın yanında konuşlanmış karavanlar: Mevcut durumda Doğu terasın kuzey batı eteğinde üç adet karavan bulunmaktadır. Bunlardan ikisi alanda görevli olan bekçilerce kullanılmaktadır. Ayrıca, ODTÜ ekibinin, araştırmalar için gerekli olan alanın iklim verilerini (ısı, nem, rüzgâr vb.) toplamak üzere kurduğu ölçüm sistemine ilişkin aletlerle, veri aktarımında kullanılan anten çubuğu da alandaki eserlere hiç bir müdahale yapmamak için bu karavanlardan birinin üzerine yerleştirilmiştir. Alanda bulunan bir başka karavan ise, kafeteryanın otoparkında yer alan ve Jandarmaya ait olan geçici yapıdır (Fotoğraf-16). İşlevsel gereklerine rağmen özellikle doğu terasın kuzeyinde bulunan karavanlar Malatya yönünden algılanmakta olup, doğu terasından kuzeydeki vadiye bakışta görsel kirlilik yaratmaktadır (Fotoğraf-17). Benzer şekilde kafeterya mevkiindeki karavanda, otopark alanına gelindiğinde algılanmaktadır. Alandaki hava koşullarının zaman zaman zorlayıcı olması nedeniyle de bu karavanlar yetersizdir.

Fotoğraf-15: Restorasyon laboratuvarı

Fotoğraf-16: Jandarma karavanı

Kafeterya: Tümülüs'e Kâhta yönünden yaklaşılacak yolun sonunda, araçların son durak noktası olan otopark alanının kuzeyinde bulunan mevcut kafeterya çok uzak mesafeden algılanmaktadır. Bu yapı, konum ve mimarisi ile alanın algısını zedelemekte olup, mimari programı açısından yetersizdir.

Otel: Tümülüs'e Malatya yönünden yaklaşılacak yol üstünde, 1. Derece Hassas Bölge içinde kalan iki katlı bu otel yapısı, NDMP-UDGP'na aykırı biçimde inşa edilmiştir. Gerek konum gerekse kütle açısından Tümülüs'ten Malatya yönüne bakışta doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

Personel Evi ve Su Deposu: Kafeterya'nın arkasında bulunan bu tek hacimli yığma taş yapı, kafeteryada çalışan personel tarafından kullanılmaktadır. Doğu Terası'na çıkan taş kaplı yaya yolu üzerinde bulunan ve oldukça niteliksiz olan bu yapı doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

Fotoğraf-17: Doğu terasının kuzeyindeki karavanlar

WC Kalıntısı: Malatya yönünden Doğu terasa yaklaşan Kutsal Tören Yolu üzerinde bulunan ve sadece temeli görünen bu yapı kalıntısı antik tören yolu üzerinde olup, kalıntıları dikkatle bakıldığında halen izlenmektedir.

Ağullar ve Çoban Kulübeleri: Nemrut Dağı Tümülüsü'ne oldukça yakın konumda bulunan yapı kalıntılarından bir grubu Doğu terasın doğusunda, kaya kütesinin altında ve kayalarla oldukça iyi korunmuş bir mevkidedir. Bir tanesi ise Tümülüs'ün güneyindeki kayalıklar arasına gizlenmiş haldedir. Bunların bir kısmın oldukça alçak olup, yerden yüksekliği 0,60-0,90 m arasında iken, örneğin güneydeki çoban kulübesi 2 m yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Ancak bu kulübe ve ağulların pek çoğu oldukça korunaklı bölgelerde yapılmış olup, genellikle Tümülüs'ten ya da yakın çevreden algılanmamaktadırlar.

Yarım Bırakılmış İnşaat Temeli: Tümülüs'e Kâhta'dan ulaşan yolun, Tümülüs'e eriştiği son 2 km'lik mesafede, ayrı yol açılarak geçmişte kazılmış bir inşaat temeli bulunmaktadır. NDMP-UDGP'na aykırı olan bu inşaat durdurulmuş olmakla birlikte bu inşaat temeli, büyüklüğü nedeniyle Tümülüs'ten çevreye bakışta algılanmakta ve doğal çevreyi olumsuz etkilemektedir.

6.2.2 Sosyal ve Ekonomik Sorunlar

6.2.2.1 Dünya Miras Alanı'nın Korunmasında İlgili Grupları Arasındaki İletişim ve İşbirliği

Genel bir sorun olarak ilgi grupları arasındaki iletişim eksikliği Nemrut Dağı ile ilgili taraflar arasında da söz konusudur. Kurumlararası eşgüdüm eksikliği bir sistem sorunu olarak belirmektedir

6.2.2.1.1 Karar Vericilerin Korumaya İlişkin Görüşleri

Karar vericilerle yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Nemrut Dağı'ndaki eserlerin korunması öncelikli konudur. Hem bölgenin kış şartlarının ağır olması hem de barajın yarattığı nemin eserlere verdiği zarar göz önüne alınarak koruma konusunun ivedilikle ele alınması gereklidir.

- Adıyaman'ın 1. derecede deprem bölgesi olması da Nemrut Dağı için ayrı bir risk unsurudur.
- Alanda korumayı etkili hale getirecek restorasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- Malatya ve Adıyaman'ın Nemrut Dağı üzerindeki hak iddiası çözüme kavuşturulmalıdır.
- Milli Park'ın daha önce onaylanan Uzun Devreli Gelişim Planı'nın gereğinin yapılması gereklidir.
- Milli Park'ın yönetim açıdan yeniden yapılanması etkin yönetimi sağlayacaktır. Kadro ve araç eksiklerinin de bu bağlamda giderilmesi şarttır.
- Milli Park kapsamındaki köyleri kalkındırmaya yönelik çalışmaları yapılmalıdır.
- Nemrut Dağı'na Karadut Köyü'nden taşıma yoluyla getirilen su ihtiyacı karşılayamadığından Malatya tarafındaki kaynak suyun getirilmesi için iller arasında işbirliği yapılmalıdır.
- Nemrut Vakfı tarafından alanda yapılan çalışmalar alanın arkeolojik varlıklarına çok zarar vermiştir. Bilimsel çalışmaların konusunda uzman kişi veya kurumlara verilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir.
- Nemrut Dağı'nın, en yakın yerleşim birimi Karadut Köyü'ne hiçbir getirisi yoktur.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ya da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bugüne kadar halkı, alanın önemi konusunda bilgilendirmeye, köyün kalkınmasını sağlayacak faaliyetlere yönlendirmeye ilişkin herhangi bir çalışma olmaması halkla Dünya Mirası Alanı arasında kopukluk yaratmıştır.

6.2.2.1.2 Yararlanıcıların Korumaya İlişkin Görüşleri

Yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde, bu grubun Dünya Miras Alanı'nın korunmasıyla ilgili yaptıkları başlıca çalışmalar, tespitler ve sorunlara ilişkin görüşler aşağıda özetlenmiştir:

- Nemrut Vakfı, Nemrut Dağı için çok yararlı çalışmalar yapmıştır.
- Milli Park olduğu halde yöreye bu konuda bir hizmet yapılmamıştır.
- Turistik tesis işletenler ile hediyelik eşya yapanların dışındaki yöre halkının turizmle ilişkisi yoktur. İstihdamın yakın köylerden yapılması bağı arttıracaktır.
- Ziyaretçi sayısında özellikle terör olaylarındaki artışa bağlı olarak bir düşüş yaşanmaktadır.
- Milli Park içinde yapılaşmaya ve keçi beslenmesine izin verilmemesi halk arasında sıkıntı yaratmaktadır.

6.2.2.2 Sit Alanındaki Yerleşim Yerindeki Sorunlar

Milli Park alanı 13.850 hektar olup, Milli Park alanında bulunan 12 köy ve 8 mezrada ev yapımı konusunda (yapının biçimi, yeri, kullanılacak malzeme vs.) çok belirleyici kurallar bulunmaktadır. Bunlara uymak zorunluluğu nedeniyle halk sıkıntı çekmektedir.

6.2.2.3 Halkla Dünya Miras Alanı Arasındaki Kopukluk

Nemrut Dağı'nda Milli Park giriş kapıları işletmesi, kafeterya, hediyelik eşya satış yerleri işletmeleri gibi konular ve buralarda istihdam söz konusu olduğunda bölge halkının tercih edilmemesi tepkilere neden olmaktadır.

Otobüslerin Kâhta'da alıkonularak ziyaretçilerin minibüslerle doğrudan Nemrut Dağı'na getiriliyor olması yakın çevrede alışveriş olanağını engellemektedir.

7. Çalıştay

7.1 Çalışma Grubu

Adı	Kurumu	Çalıştay'daki Görevi
Prof. Dr. Zeynep Ahunbay	İTÜ Öğretim Üyesi	Moderatör
Neriman Şahin Güçhan	ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü	Raportör
Halil Işık	Adıyaman Valisi	Üye
Kadir Sertel	Kahta Kaymakamı	Üye
Melik Ayaz	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Üye
Müge Bahçeci	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Üye
J. Yb. Hüseyin Özarslan	Jandarma Genel Komutanlığı, KOM Daire Başkanı	Üye
Abdullah Güven	Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üye
Fehmi Eraslan	Adıyaman Müze Müdürü	Üye
Ferhat Karagözlü	Urfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü	Üye
Metin Karlı	Milli Park Mühendis Vekili, İnşaat Teknikeri	Üye
Mahmut Arslan	Kahta Kaymakamlığı Turizm Danışma Bürosu Şefi	Üye
Mahmut Aydın	Kervansaray Oteli	Üye
Dedu Burhan	Karadut Pansiyon işletmecisi	Üye
Mustafa Orhan	Karadut Köyü Muhtarı	Üye
Recep Özman	Öğretim Üyesi	Üye

7.2 Nemrut Dağı Çalıştay Raporu

7.2.1 Dünya Miras Alanları İle İlgili Ulusal Sistemden Kaynaklanan Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.1.1 Koruma Bölgesi

Alanın 1986 yılında 1.Derece Arkeolojik sit ilan edilmesinden sonra sınırları 1/25.000 ölçekli harita üzerine işlenmiştir. Sınır belirlenirken 2000 m kotu esas alınmıştır. 1/1000 ölçekli mevcut haritaların 2007 yılında, GAP İdaresi tarafından temininden sonra, 2000 kotunu esas alan sit sınırları bu haritalara uygulanmıştır.

Ocak 2008'de Nemrut Dağı Bilimsel Danışma Kurulu toplantısında Türkiye harita koordinat sisteminin dünya koordinat sistemine uyarlanması sürecine bağlı olarak alan sınırının 1944 m kotuna çekilmesi önerisi getirilmiştir. Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na sunulan bu öneri, 24 Ocak 2008 günü yapılan toplantıda (565 sayılı karar ile) uygun bulunmuştur. Bu işlemle 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları genişletilmiştir. Yeni rakıma göre hazırlanan sit sınırları 1/1000 ölçekli haritada güncellenmiş ve Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na iletilmiştir.

Şu anda ulaşılan sınırlar koruma açısından yeterli ve uygun görülmektedir.

7.2.1.2 Tampon Bölge

Nemrut Dağı 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1989'dan bu yana Nemrut Dağı Milli Parkı içinde yer almaktadır. Nemrut Dağı Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nda Arkeolojik Sit Alanının çevresi 1. Derece Hassas Bölge olarak tanımlanmıştır. Bu alan ayrıca, Ocak 2008'de Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre "Etkileşim Geçiş Sahası" olarak belirlenmiştir.

Öneri, bu sınırın Dünya Miras Sözleşmesi'ne göre Tampon Bölge olarak tanımlanmasıdır. Bu alan Adıyaman ve Malatya illerinin idari sınırları içinde kalmaktadır . İki ilin farklı Koruma Bölge Kurulu'na bağlı olması, tampon bölge için tek elden karar alınmasını ve uygulamayı güçleştirmektedir. Bu nedenle, Malatya İli'nin de Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na bağlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

7.2.1.3 Yönetim Yapısı

Nemrut Dağı 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda merkezi düzeyde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve. Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığı; yerel düzeyde ise Adıyaman Valiliği ve Adıyaman Müze Müdürlüğü yetkilidir.

Nemrut Dağı Milli Parkı'nda merkezi düzeyde Çevre ve Orman, Kültür ve Turizm, Bayındırlık Bakanlığı ile Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığı; yerel düzeyde ise, Adıyaman ve Malatya Valilikleri, Adıyaman ve Malatya Doğa Koruma ve Çevre Müdürlükleri, Adıyaman ve Malatya Müze Müdürlükleri yetkilidir.

7.2.1.4 Yönetim Planı

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ODTÜ arasında imzalanan Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi kapsamında Nemrut Dağı için Yönetim Planı hazırlanmaktadır. Nemrut Dünya Miras Alanı için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Alan Başkanı'nın belirlenmesi, kadrosunun ve çalışma olanaklarının (mekan, personel, donanım, araç, bütçe vb.) ivedilikle oluşturulması önerilmektedir.

Bu süreçte 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Ek 3'üncü geçici maddesinin kaldırılması ve/veya ilgili uluslararası sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda yeniden düzenlenmesi gereklidir.

Dünya Miras Alanı Yönetim Alanı sınırları içinde gerekli koruma çalışmalarının sağlıklı yürütülebilmesi için, 5226 Sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na uygun olarak Adıyaman Valiliği İl Özel İdaresi bünyesinde Proje Hazırlık ve Uygulama Birimi'nin ivedilikle oluşturulması önerilmektedir.

7.2.1.5 Finansal Kaynaklar

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 yılına kadar acil önlemler, yönetim planının hazırlanması, projelendirme ile ilgili işler ve alt ölçekli uygulamalar için kaynak ayırmıştır. Çevre ve Orman Bakanlığı Hizmet Evi'nin inşaatı, Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığı ise harita temini konularında destek sağlamaktadır.

7.2.1.6 Ziyaretçi Yönetimi

Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi'nin (KNKGP) bir bileşeni olan Çevre Düzenleme Avan Projesi kapsamında hazırlanan Ziyaretçi Ağırlama Senaryosu (Rapor Bölüm 4.5) , Ocak 2008'de Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca onaylanmıştır.

7.2.1.7 Bilgilendirme

Medya: Bugüne kadar toplanan bilgi ve belgeler ile yapılan çalışmaların kamuoyuna duyurulması ve medyanın bilgilendirilmesi için Adıyaman Valiliği'nce isim hakkı alınan web sitesinin hayata geçirilmesi ve GAP TV'ye program hazırlanması önerilmektedir.

Tabela: Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesinin bir bileşeni olan Çevre Düzenleme Avan Projesi kapsamında alana yerleştirilecek tabelaların tipi ve konumu belirlenmiştir. Tabelaların ihale edilecek uygulama projesi çerçevesinde, alanın Dünya Mirası ve Milli Park olduğunu vurgulayacak içerikte tasarlanması uygun görülmektedir.

7.2.1.8 Kadro Sorunu

Alanda görevli bekçi sayısının en kısa zamanda 8'e çıkarılması ve çevre düzenleme projesinde tanımlanan (Rapor Bölüm 4.5) yönetim, güvenlik, izleme ve kullanımlarda belirlenen tanımlara uygun olarak kadronun güçlendirilmesi uygun olacaktır. Bu kapsamda Adıyaman Müzesi kadrosunun da güçlendirilmesi önerilmektedir.

7.2.1.9 Korunmuşluk Durumu

Doğal koşullar, yanlış müdahaleler ve denetimsiz turizmin yarattığı tahribat gözlenmektedir.

7.2.1.10 İletişim (Yetkililer)

Alanla ilgili kurumlar arasındaki iletişimin geliştirilmesi ve koordinasyonun sağlanması uygun olacaktır. Bu amaçla Adıyaman'da bir toplantı yapılması ve ilgili kuruluşların son gelişmelerden haberdar edilmesi önerilmektedir. Bu vesileyle Dünya Mirası plaketinin alanda belirlenecek yerlere konulması için hazırlık yapılması yararlı olacaktır.

7.2.1.11 Doğal Riskler

Dünya Miras Alanı 1. derece deprem bölgesinde bulunmaktadır. Alanın gündüz-gece ve yaz-kış ısı farkları, rüzgâr, baraj yapımıyla artan nem ve iklim değişikliği, yıldırım düşmesi gibi risklere maruz kaldığı belirlenmiştir.

7.2.1.12 İzleme

Alandaki malzeme bozulmaları ve iklim koşulları iki yıldır ODTÜ tarafından izlenmektedir. Adıyaman Müzesi alandaki değişiklik ve gelişmeleri düzenli olarak fotoğraflamaktadır. İzleme çalışmalarının hava fotoğraflarıyla da desteklenmesi önerilmektedir.

7.2.2 Alan Düzeyindeki Sorunlar Hakkında Görüşler ve Çözüm Önerileri

7.2.2.1 Ziyaretçi Planı

Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesinin bir bileşeni olan Çevre Düzenleme Avan Projesi (Rapor Bölüm 4.5) kapsamında yapılmıştır.

7.2.2.2 Yapısal Sorunlar

Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi'nin Çevre Düzenleme Avan Projesi'nde Dünya Miras Alanı'ndaki yapısal sorunlar tanımlanmıştır. Bunlara ek olarak Tümüls çakıllarının akma sorununa karşı önlem alınması gereklidir. Kral Antiochus'un gövdesindeki kaymanın bir sarsıntıya karşı güvenceye alınması Alanda çalışma yapan İnşaat Mühendisi Ahmet Türer tarafından önerilmiştir.

Kış döneminde eserlerin iklim koşullarından zarar görmemeleri için önlem alınması konusunda ODTÜ ekibi çalışmaktadır. Heykellerin örtü ve/veya kılıflarla korunması için uygun malzeme ve teknik araştırmaları sürmektedir.

7.2.2.3 Güvenlik

Dünya Miras Alanı'nda güvenlik konusunda eksiklikler tespit edilmiştir. İyileştirme için nitelikli personel istihdamı ve kamera ile izleme sistemi kurulması önerilmektedir. Ayrıca, Adıyaman Müzesi ile Dünya Miras Alanı'ndaki bekçiler ve bilet satış noktaları ile alan ve Müze arasında doğrudan iletişim sağlayacak bir sistemin oluşturulmasına gerek olduğu belirtilmiştir.

7.2.2.4 Ulaşım/Yol

Dünya Miras Alanı'na ulaşım sağlayan mevcut yollar yeterlidir. Yeni yollar açılması doğayı bozacağından uygun görülmemektedir.

7.2.2.5 İletişim (Yöre Halkı)

Yöre halkıyla doğrudan, basın, web sitesi ve GAP televizyonu aracılığıyla iletişim kurulması önerilmektedir. Bu amaçla Bakanlık Tanıtma Fonu'ndan ve UNDP kaynaklarından yararlanılabileceği ifade edilmiştir.

7.2.2.6 Bilimsel Çalışmalar

Daha önceki kazı ekiplerinin yayımları ve raporları dışında, şu anda en kapsamlı çalışma ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Programı tarafından yürütölmektedir. Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Projesi adı altında yürütölen proje kapsamında belgeleme, izleme çalışmaları yapılmaktadır.

NEMRUT DAĞI

Halil IŞIK (Adıyaman Valisi)

Hasan BOZAN (Adıyaman, Çevre ve Orman İl Md., Şube Müdürü)

Fehmi ERASLAN (Adıyaman Müze Müdürü)

Nevruz Esmâ İNCE (Adıyaman Müzesi, Arkeolog)

Metin KARLI (Milli Park Mühendis Vekili, İnşaat Teknikeri)

Mahmut ARSLAN (Kâhta Kaymakamlığı Turizm Danışma Bürosu Şefi)

Orhan DEMİREL (Kâhta İlçe Orman Müdürlüğü Çalışanı, Nemrut MP'de Görevli)

Mehmet GEDİK (Kâhta İlçe Orman Müdürlüğü Çalışanı, Nemrut MP'de Görevli)

Osman YALÇIN (Nemrut Dağı Ören Yeri Bekçisi)

Zeki SAYDAM (Arsemia'da Bekçi, Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Mustafa ALAN (Nemrut Dağı'nda Turistik Tesis İşletmecisi)

Sıtkı ALAN (Nemrut Dağı'nda Turistik Tesis İşletmecisi)

Mahmut AYDIN (Kervansaray Otel'in Sahibi)

Dedu BURHAN (Karadut Pansiyon İşletmecisi)

Hacı ALAN (Gülveren Mezrası, Hediyeelik Eşya Satıcısı)

Mahmut SÜT (Karadut Köyü, Eski Muhtar)

Bayram ORHAN (Öğrenci)

Mustafa ORHAN (Karadut Köyü Muhtarı)

Mehmet KARADOĞAN (Cendere Köprüsü Yakınında Hediyeelik Eşya Satış Yeri, Kafeterya İşletmecisi)

Orhan KARAKAŞ (Arsemia Girişindeki Hediyeelik Eşya Satış Yeri ve Kafeterya İşletmecisi)

İzzet AVCI (Kocahisar Köyü Öğrenci Servisi Şoförü)

KSANTHOS - LETOON

Fethiye Kaymakamlığı

Fethiye Müze Müdürlüğü

Antalya Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü

HİERAPOLİS - PAMUKKALE

Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ (Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu üyesi)

Adem OKLU (İl Özel İdare Genel Sekreteri)

H.Hüseyin BAYSAL (Denizli Müzesi Müdürü)

Nevzat SALLİO (İl Özel İdaresi Pamukkale Ören Yeri Kültür ve Turizm İşletme Müdürü)